

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / C.J. de Ruijter

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN 777

C.J. de Ruijter

De gemeente en
haar ambtsdragers

MEDITATIEF 781

H.R. van de Kamp
Vaderstad

WANDELEN MET GOD 782

G. Zomer jzn.
Mijn God

ACHTERGRONDEN 784

J.W. van der Jagt
Een schema
uit de scholastiek 3

DOCUMENT 788

J.P. Lettinga
De Tien geboden 2

KERK EN MUZIEK 789

J. Smelik
Gezangen verdringen
psalmen

ACHTERGRONDEN 792

Koert van Bekkum
Theologie en filosofie:
afstand en verbroedering

SYNODE-IMPRESSIES 796

Peter H. van der Laan
Mijn stapeltje is bijna op

en verder...

Nieuw uitgekomen/Kleintje/
Meegelezen/Uit de kerken

DE GEMEENTE EN HAAR AMBTSDRAGERS

Wat voor gezag heeft een ambtsdrager eigenlijk in de kerk? Dat is een vraag die altijd al vaak gesteld is. Alle eeuwen door is er in de kerk nagedacht over de plaats die ambtsdragers in de gemeente hebben. En de vraag naar het gezag van het ambt hoort daar duidelijk bij. Het is daarom niet vreemd, dat de laatste tijd die vraag opnieuw aan de orde gesteld wordt. Toevallig kreeg ik in korte tijd van verschillende kanten een aantal vragen op dit punt voorgelegd. En het opvallende was dat daarbij steeds de verhouding tot de gemeente een belangrijke rol speelde. Staat een ambtsdrager 'hoger' dan een ander gemeentelid? Heeft hij meer gezag dan wie niet in het ambt staat? Dat zijn een paar elementen die zich daarbij opdringen. In een paar artikelen wil ik enkele van die vragen aan de orde stellen.

Wegens vakantie zal De Reformatie
van 13 juli niet verschijnen.

Nummer 40 zal D.V. verschijnen op 20 juli 1996.

Woord en ambt

Het doet er nogal toe wat voor uitgangspunt je kiest bij vragen als deze. Maar al te gemakkelijk verzandt het gesprek, doordat het **gedrag** of de positie van een **ambtsdrager** voorwerp **van** discussie wordt. **Maar** daar kan nooit het geheim van het ambt liggen. Een echte ambtsdrager zoekt **zijn** kracht in het Woord dat hij brengen mag. Met dat Woord gaat hij op pad en is hij bezig in de gemeente. **Van** daar dat ik daar mijn uitgangspunt kies.

Het Woord van God sticht de gemeente. En wie denkt dan niet allereerst **aan** de preekstoel? In een ge-

reformeerde kerk staat de kansel in **het midden**. Kerk van het Woord. Dat willen we zijn.

Haast automatisch breng je het Woord zo in verband met het ambt. Daar op de preekstoel staat een ambtsdrager. Hij heet ook dienaar van het Woord. We geloven ook, dat God hem en de ambtsdragers **gebruikt om Zijn kerk bij het Woord te bewaren**.

Zo gaan we er haast automatisch vanuit, dat Woord, ambt en gemeente **alles met elkaar te maken hebben**. Het is eigenlijk al eeuwenlang het **uitgangspunt** van de gereformeerde kerken **geweest**.

Maar **hoe liggen** de verhoudingen binnen **die** driehoek? Zijn we voor het Woord op de dominee aangewezenen? Is het Woord aan de **ambtsdrager(s)** toevertrouwd of juist aan de **gemeente**? Is de preekstoel de enige plaats waar we het Woord van God horen bedienen?

Veel vragen cirkelen rond **dit** ene **centrale** punt. Komt het Woord alleen **via de ambtsdrager(s)** naar de gemeente toe of niet? Er **zijn** in ons kerkelijk spraakgebruik wel aanduidingen die daarop schijnen te wijzen. Je **kunt** b.v. wel eens horen dat je aan de preek **weer voor** een hele week genoeg moet hebben. Maar dan **lijkt** het erop, alsof het Woord inderdaad alleen maar via de kansel naar **ons** toe komt. Het is de moeite waard, **eens** kort na te gaan op welke **manier** het Woord van **God** in ons leven klinkt.

Wie spreekt het Woord?

Iedere christen krijgt al heel vroeg in zijn leven het Woord van God te horen. Zodra je een beetje leert praten en begrijpen hoor je van je moeder en vader dat je **een kind van God** mag zijn. Zij vertellen je wie Hij is. Ze lezen je voor uit de (**kin-**der)bijbel. Eigenlijk **zijn** zij de eersten die het **Woord** spreken in je leven. Al gauw komt daar de bijdrage van de juffrouw op school bij. Via het **gezinsgesprek** en later het schoolgebeuren, klinkt het Woord dus al heel vroeg in ons leven.

Dat betekent, dat we vaak al **behoorlijk** vertrouwd zijn met het Woord van God, **tegen** de tijd dat we bewust kunnen **omgaan met** het Woord dat van de kansel klinkt. Als je naar de kerk gaat en je luistert **naar de preek, dan sluit dat aan** op heel die weg waarlangs je ook van anderen geleerd hebt naar God te luisteren.

Maar ook dan is dat niet de enige plaats waar het Woord klinkt. Je bent immers zelf **goed** in staat de Bijbel te lezen. En als het goed is, **raak** je er al vroeg aan gewend daar elke dag werk **van te** maken. En je leest er ook nog weleens wat omheen. Je spreekt er met **elkaar** over. Je bent samen bezig met **bijbelstudie**. Je spreekt elkaar aan met de Bijbel op diverse soorten verenigingen. Kortom: in de gemeente hoor je het Woord niet maar van **één** kant. Het komt eigenlijk **van** alle kanten op je **af**. Je mag **ook** eigenlijk niet anders verwachten. Het Woord is **immers** aan de gemeente toevertrouwd (1 Pet. 1 : 23-25).

Het Woord in de gemeente

We hoeven dus in de preek gelukkig niet voor zeven dagen **geestelijk** voedsel **mee** te krijgen. Het is veel rijker. In alle **geledingen** van de gemeente mogen **we** het Woord **van God** (horen) spreken (1 Pet. 4 : 11). Of **dat ook** altijd in werkelijkheid gebeurt, dat is vers **twee**. We leven **soms ook** wel beneden onze stand. Maar het moet in **ieder** geval wel duidelijk **zijn** dat het bij **onze christelijke** stand **hoort**, dat wij in de gemeente onder elkaar de **woorden van God** spreken. **Als Paulus de gemeente in die richting** stimuleert en vermaant, laat hij zien **dat** juist zo de rijkdom van het Woord pas goed **te voorschijn** komt. 'Het Woord van Christus wone rijkelijk in u zodat gij elkander leert en terechtwijst...' (Col. 3 : 16) **Geen ambtsdrager heeft** dus het **monopolie op** het Woord. **Als Johannes aan** de gemeente schrijft dat het gehoorde Woord **in** haar moet

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VANMIDDELKOOP.

OVERIGERELECTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. A.L.Th. DE BRULJNE, DRS. B. LUITEN,
PROF. DR. C.J. DE RIJSTER,
DS. A. DE SNOO.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. OE JONG, DRS. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8285
AG Kampen, Tel. (038) 3331201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (Of 13) 215591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland: f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij

de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,84 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

blijven, legt hij juist sterk de nadruk op de gemeente: Allen hebben een zalving van de Heilige (1 Joh. 2 : 20, 27).

Woord en Geest

Eigenlijk is dat een groot wonder, dat zondige mensen het **Woord** van God **spreken** tegenover elkaar. Natuurlijk heeft dat alles te maken met de **Bijbel**. We hebben het evangelie **zwart** op wit gekregen in de **Bijbel**. **Daardoor** kunnen we het evangelie **ook** verder aan anderen doorgeven. Maar toch is daar niet alles **mee** gezegd. Want er zijn genoeg mensen, die wel een Bijbel thuis **hebben**, maar **die** het Woord niet spreken. Het is dus mogelijk dat je de **Bijbel** kent en tegelijk **vreemd** blijft **aan** het evangelie. Er zit kennelijk een geheim vast aan het Woord.

in die tekst uit Johannes wordt duidelijk **wat** dat **geheim** is. De zalving van de Heilige, dat is het geheim van een gemeente die in het Woord blijft. Het is God de Heilige Geest die de gemeente het Woord geeft (Hebr. 6 : 4, 5).

De gemeente heeft dus niet van zichzelf de **beschikking** over het Woord. Het is God die haar met het **Woord** aanspreekt. Het is God die zorgt voor een oor dat luistert. Dus als mensen het Woord spreken, blijft het geheim daarvan altijd het spreken van **God**. Hij komt naar ons toe met Zijn Woord. Samengevat zou je kunnen zeggen: Het Woord woont in de gemeente, **doordat** de Geest in **de** gemeente woont.

Dat is dan ook het **centrale** punt waar **het** om draait als we nadenken over de gemeente en haar ambtsdragers. We **horen** hoe ambtsdragers het Woord spreken in de **gemeente**. Maar **dat** Woord is **dus** niet hun speciale eigendom. Het is aan de gemeente toevertrouwd. Het is het Woord van God dat gemeente en ambtsdragers aan elkaar verbindt. Het geheim daarvan is de **inwoning** van de Geest in de gemeente.

De samenkomst van de gemeente

Het is de moeite waard, om vanuit dit uitgangspunt dan nog eens de vraag te stellen: Wie spreekt het Woord? En dan **begin** je toch ergens **anders**. Wie uitgaat van de inwoning van de Geest, begint niet bij zijn eigen huis, maar bij het huis **van** de Geest, de gemeente. **God** zoekt geen losse mensen met Zijn Woord. **Hij** sticht **door** Zijn Woord de gemeenschap van Zijn volk. Christus vergadert Zijn **kerk** **door** Zijn Geest en Woord.

Dat **betekent**, dat we beginnen bij de **samenkomst** van de **gemeente**. Dat is de centrale plaats **waar** her **Woord** klinkt. Het **klinkt** als er de Schrift wordt (**voor**)gelezen. Als er **wordt** gepreikt. **Het** klinkt als we de liederen uit de Bijbel met elkaar zingen. Als we **gezamenlijk** ons geloof belijden.

Nadenkend vanuit de inwoning van de Geest, wordt de samenkomst van de gemeente de primaire plaats van het Woord. Daar leggen we ons erop toe te horen naar wat de Geest tot de gemeente zegt (Oph. 2 : 7). Daar blijkt **hoezeer** we vervuld zijn met de **Geest**, doordat we het Woord tegenover elkaar tot klinken brengen (Ef. 5 : 18, 19).

Ambt en gemeente

Wie begint bij de **samenkomst**, ziet daar niet **alleen** de gemeente **aan** wie het Woord is **toevertrouwd**. Tegelijk **krijgt** hij daar **ook** de ambtsdrager (~)n beeld. In die samenkomst zien **we** namelijk de (herder en) leraar **optreden**. Je zou **kunnen** zeggen: dat is de manier waarop God het **organiseert** dat in de gemeente op een geregelde manier het Woord gesproken wordt. Zonder alle gegevens uit het NT hier nu op een rijtje te **zetten**, kunnen we constaterend dat de gemeenten in het NT de figuur **van** de leraar kenden (1 Cor. 12 : 28, Ef. 4 : 11), **ook** wel getekend als **oudste**, belast met prediking en ondemcht (1 Tim. 5 : 17). Door zulke ambts-

dragers aan te **stellen** zorgde God ervoor, dat er in ieder geval steeds mensen waren die er hun (dagelijks) werk **van** maakten om het **Woord** te spreken in de gemeente. Binnen de **samenkomst** **staat** dat ambt zo precies in de **context** waarin het past. Vanwege de inwoning **van** de Geest **kan** het ambt nooit de mondigheid van de gemeente verdringen. Het Woord woont immers in de gemeente en niet in het ambt. Maar het geheim daarvan blijft de **werking** van de Geest. Het Woord is haar niet **eens** en voor altijd **toevertrouwd**, alsof mensen het Woord in onvervreemdbaar bezit **kunnen** hebben. Het geheim van het Woord blijft altijd de **werking** van de Geest. In dat licht mag de ambtsdrager nu juist dienst doen. Als instrument **van** de Geest (Hand. 20 : 28) **mag** hij **naar** de **gemeente** **toegaan** met het Woord dat **haar** is toevertrouwd. Zo kan duidelijk **worden** dat in dat Woord God naar haar toekomt. Hoe **rijk** de gemeente is met het haar **toevertrouwde** Woord, **komt** pas goed aan het licht waar zij er werk van **maakt** gehoor te geven **aan** God die spreekt. In dat kader mag het ambt zijn dienst vervullen.

Zo dient het ambt de mondigheid **van** de gemeente (Ef. 4 : 12-14). **De** gemeente **kent** voorgangers die het Woord van God tot haar **spreken** (Hebr. 13 : 7). Maar het is de **bedoeling** dat de **gemeente** zelf aan het leraarschap **toekomt** (Hebr. 5 : 12).

Beginnen bij het begin

Tot nu toe heb ik twee keer de vraag gesteld Wie spreekt het Woord? En beide keren ben ik ergens anders begonnen met het antwoord.

Eerst zocht **ik** het begin bij **mijn** ouders, de **eersten** die **me** over God vertelden. Dat lijkt op het eerste gezicht het absolute begin. Toch is het maar de vraag of dat **waar** is. De tweede **keer** begon ik **bij** de samenkomst van de gemeente. Ik geloof toch, dat daar het echte begin

ligt. Want zo begin ik bij het geheim van het Woord, de inwoning van de Geest. Als ik begin bij de **samenkomst**, dan zie ik de **gemeente** (als het huis van de Geest) en het ambt (als **instrument** van de Geest) in **één** perspectief.

Als ik **begin** in mijn eigen leven te zoeken **waar** ik het **Woord** begon te horen, ben ik eigenlijk te individualistisch bezig **met** het **werk** van de Geest. Als ik bij mezelf begin en bij de Bijbel die ik in huis heb, **zal** ik **veel** eerder **denken** dat ik de gemeente niet nodig heb. En **ook** zal ik gemakkelijk de ambtsdrager over het hoofd zien die God gebruiken wil.

Eigenlijk bleek dat hierboven al, **bij** dat eerste antwoord. Ik begon bij m'n ouders. Maar ik sloeg een belangrijk **punt** over. Want een christelijke opvoeding **begint** niet **bij** je **ouders**. Die begint bij de belofte van God. **Uiteindelijk** was ik al **een** keer in de samenkomst van de **gemeente** geweest, lang voordat mijn vader en moeder me ooit over God hadden verteld. **Toen** ik pas geboren was, **ben** ik gedoopt. God kwam speciaal naar me **toe** met Zijn belofte en liet me inlijven in Zijn **kerk**. Wat m'n ouders sindsdien gedaan hebben, was voord **vertellen** wat God daarmee bedoelde. Wat zij in m'n **leven** te vertellen hebben gehad, had ook weer alles met dat **begin** te **maken**.

Luther zei het een keer zelfs zo sterk: Door mijn **moeder** spreekt 'moeder kerk' tot **mij**. Daar begon het voor hem, waar de kerk het Woord dat haar is toevertrouwd **doorgeeft** en in **deze** wereld laat **horen**.

Vanuit dat echte begin wordt helder hoe **Woord**, ambt en **gemeente** zich tot elkaar verhouden. God **zoekt de** gemeente met het Woord. Aan haar vertrouwt Hij het toe. Hij bewaart **haar** bij dat **Woord**. En daarbij is **het ambt** een middel.

Begin en vervolg

Een begin vraagt om een **vervolg**. Dat geldt zeker voor de samen-

komst van de gemeente. **Het zou** wel erg vreemd zijn als die samenkomst geen 'follow-up' **kreeg**. Als de eredienst **op** zichzelf blijft staan, wordt het een vreemd element in het **leven**.

Daarom **kan** het niet anders of **rond** dat begin gaat het Woord op veel manieren klinken. In de huizen wordt het Woord van de **ene** generatie naar de **andere** doorgegeven. Zo zijn **ook** de ouders **een belang-** **rijk middel om het Woord in de** gemeente tot **klinken** te brengen. Sterker nog, elke ambtsdrager weet dat je **zelf** vaak **machteloos staat**, als ouders verstek laten **gaan**.

Maar **ook** verder gebeurt er veel. **In** een gemeente die niet beneden haar stand **leeft**, **vermanen we** elkaar en **bouwen** elkaar op (1 Thess. 5 : 11). We wijzen elkaar terecht (Col. 3 : 16). Als leden van Christus' Lichaam **mogen we zelf in** al die opzichten veel betekenen (Ef. 4 : 16), omdat we zelf in staat **zijn het** zwaard van de Geest ter **hand** te nemen, dat is het Woord van God (Ef. 6 : 1). **Zo komt** aan het licht dat het Woord rijkelijk in de gemeente **woont**. En dan **kan** dat **natuurlijk** nooit alleen maar een intem gebeuren blijven. **Vanuit** het midden van de **gemeente** gaat het Woord verder **klinken** (1 Thess. 1 : 8).

Je zou **kunnen** zeggen: **De samen-** **komst van de gemeente is het** **brandpunt van het Woord**. En om dat brandpunt heen baadt heel de omgeving in het **licht** van het **Woord**.

Maar het **opvallende** is wel dit, dat je dat begin altijd nodig blijft hebben. Je komt nooit op een punt dat je die samenkomst van de **gemeente** kunt missen. Wie dat wil, maakt het Woord los van gemeente en **ambt**. Maar voor je het weet, **maak** je zo de nabijheid van het Woord los van de nabijheid **van de Geest**. En ongetwijfeld doof je dan de Geest uit. Daarom moeten we de samenkomst van de gemeente niet **verzuimen** (Hebr. 10 : 25). **Want daar waar de** gemeente samenkomt en het ambt **zijn** specifieke werker-

rein heeft, ligt het brandpunt **van** het **werk** van de Geest. Hij is Geest van het Woord.

Denken vanuit de gemeente als lichaam van Christus

In het bovenstaande heb ik geprobeerd een paar bijbelse **lijnen** aan te geven, die bepalend **zijn** voor de verhouding van ambt en gemeente. Die lijnen leren ons niet in de eerste plaats vanuit het gegeven van **het ambt** te denken, maar juist vanuit de gemeente. De ambten zijn er om de gemeente. Zij is lichaam van Christus. Volgende week hoop ik op dat spoor nader in te **gaan** op de plaats van de ambten in de gemeente.

Extra nummers van De Reformatie...

...kunt u bestellen door overmaking van de **kosten** op postrekening 40 60 40 t.n.v. De **Reformdie-Goes**, onder vermelding van jaar-gang en nummer.

Dit zijn de kosten (incl. porto):

- 1 ex.: £ 3,35
- 2 ex.: £ 6,00
- 3 ex.: £ 8,65
- 4 ex.: £ 10,60
- 5 ex.: £ 12,55

Na ontvangst van het **be-** **drag** wordt uw bestelling **per** omgaande uitgevoerd.

M

meditatief

Zij had twaalf poorten, ...en namen op de poorten geschreven, welke zijn die van de twaalf stammen der kinderen Israëls.

Openbaring 21 : 12

Open-poort-stad

Johannes heeft de stad van de toekomst mogen zien. Het is een stad waar God bij mensen woont (vs 3). Het is een stad waar veel woningen beschikbaar zijn voor een mensen-massa die toestroomt van de vier hoeken van de aarde (vers 13). De poorten hebben een uitnodigende openheid naar alle kanten. Er wordt nog een bijzonderheid verteld. Door nog beter naar & p r - ten te kijken komen we nog meer aan de weet over de burgers van deze bijzondere stad

Patriarchenstad

Boven de poorten staan namen gegraveerd: de namen van de twaalf stammen der kinderen Israëls. Ruben, Simeon, Levi enz. Als wij door de poort de stad van God met de mens mogen betreden, lezen we boven de poorten de namen van de twaalf aartsvaders van Israël. Dat maakt ons klein: we beginnen niet aan iets nieuws, maar we worden ingevoegd in een al langer bestaand geheel. God is al eeuwen bezig zijn Israël te vormen. Hij was er al mee bezig in de tijd van de aartsvaders. Hij leg& toen al het fundament. Uit het volk van die aartsvaders is voor wat het lichaam betreft de Redder Jezus geboren. Het heil is uit de joden. Dat blijft eeuwig zichtbaar door de twaalf na-

men boven de poorten van Gods stad.

Sionsstad

Tegelijk maken die namen duidelijk: wie hierdoor binnentreedt, treedt binnen in Gods Israël. Het ene volk van God wordt geformeerd uit alle volken. Wij worden als gelovigen van heidense komaf geënt op de bestaande stam Israël. Toen God in Genesis 12 zijn werk tijdelijk versmalde tot één geslacht, dat van Abram, zei Hij erbij: in u zullen alle geslachten van de aardbodem gezegend worden. De naam Abraham, vader van een massa volken, gaat nu in vervulling. In Christus, het zaad van Abraham, worden alle geslachten van de aarde gezegend. Alle gelovigen uit de volken vormen samen Gods ene volk Israël.

Psalm 87 komt hier in onze @achten: we mogen de naam van Sionskinderen dragen. We kijken te midden van die bonte mensenmassa onze ogen uit: zoveel kleuren van zoveel verschillende rassen. Tegelijk zien we verwonderd dat we allemaal dezelfde naam dragen: Sions kinderen. We horen allemaal tot het ene volk van God, tot Israël.

Vaderstad

De moederstad van de volken is tegelijk de stad van de gelovige vaders Abraham, Izaäk en Jacob. U moet eens opletten hoe vaak in de brief aan de Hebreëen gesproken wordt over de stad van God met fundamenten, juist als het over de aartsvaders gaat. Abraham verwachtte de stad met fundamenten, waarvan God de ontwerper en architect is. God had h m een stad be-

reid. Wij hebben hier geen blijven-de stad, maar wij zoeken de toekomstige. In die stad die de patriarchen al verwachtten, mogen wij door geloof in Christus binnengaan. Het aantal poorten, twaalf, duidt ook aan dat dit de stad is die bestemd is voor het volk van God. Twaalf is het getal van Gods volk. De stoet verlost uit alle volken vormt het complete volk van God, de twaalf stammen van Gods nieuwe Israël.

Klein en blij

Bij het binnengaan door de poort lezen we boven de poort de inscripties van de twaalf namen van de aartsvaders. We worden klein dat we in het oude gebouw van Gods Israël mogen worden ingevoegd. We kijken de ogen uit in die internationale mensenmassa. We worden heel Mij als we ontdekken dat we allemaal dezelfde naam dragen: Sions kinderen, burgers van Nieuw Jeruzalem.

*Jeruzalem, mijn vaderhuis,
mijn moederstad, wanneer
zal ik u zien? Wij zijn op reis
naar u en naar de Heer!*

(Liedboek voor de Kerken, Gezang 265 : 21)

W wandelen met God

Geestelijke groei

We verlangen naar geestelijke groei. En naar een heuse wandel met God. Een vrije en vrolijke omgang met de **HERE**. in een puur bestaan. Gezond en zonder **CL**. We stimuleren daartoe elkaar. We dringen erop aan om aan God te vragen ons leven te heiligen. En kten we het ook gewoon geloven. God de Geest vernieuwt ons leven. Elke dag. Laten we het opmerken en aanprijzen. Laten we elkaar verhalen van wat God aan ons doet, Dat zoekt elkaar. Om het elkaar ook echt te vertellen. Ik hoor van de Godservaring van de ander. En ik vertel die ander van de dagelijkse omgang met 'mijn God'.

Groeiende religiositeit

Mijn God. Dat is het opvallende thema voor de boekenweek van volgend jaar. Het sluit aan bij de groeiende trend van de religiositeit. Je mag weer in God geloven. Daarvoor hoeft je je niet te schamen. Het is zelfs heel interessant. Geloof je in God? Vertel me daar eens iets van. Wie is God voor jou? En hoor hij wie mijn God is? Laten we onze ervaringen uitwisselen.

Niet verwarren

Het een mag niet met andere verward worden. Wie zegt dat hij God ervaart gelooft daarmee nog niet in de God die zich heeft geopenbaard. Zulk een geloof is nog immer impopulair. Dat kun je ook in onze 'religieuze' tijd nog niet echt kwijt. Maar laten we elkaar in dat geloof vasthouden. En zou het daarom niet goed zijn om met de huidige vraag naar ervaring met God te blij-

ven getuigen van God die zich in de eerste plaats aan ons heeft geopenbaard? En daarvoor is het ook goed, dat we elkaar verhalen van onze ervaringen met God op de plek waar Hij zich aan ons openbaren wil.

Pas op het risico

Mijn ervaringen zijn immers subjectief. En dat leidt maar zo tot beeldvorming. Ik maak een beeld van God. Dat mag niet. God heeft het verboden om een beeld van Hem te maken. En het is ook zozeer gevaarlijk. Het kan verkeerd uitpakken. Zulk een geloof leidt tot het tegenovergestelde van wat werd beoogd en verwacht.

Een voorbeeld

Neem nu het volk Israël in de woestijn. Het maakte een gouden kalf. Dat was een beeld van God naar de eigen ervaring. God had hem immers met sterke hand en met een uitgestrekte arm verlost. En de **HERE** had hen nog veel meer blijken van zijn kracht beloofd. En ook dat 'zat' in dat beeld. Het beeld van een stierkalf. Een verbeelding dus van onze sterke God die meer belooft dan Hij tot dusver heeft laten Wen.

Een gelovig beeld

Eigenlijk was het een heel 'gelovig' beeld. En er zat overtuiging in. Dat bleek ook bij de inwijding van dat beeld Men bracht vele offers en men vierde feest. Men zette zich om te eten en te drinken. Ook ging men dansen. En toen sloeg men door. Het volk viel in zonde. En

het werd snel van kwaad tot erger. Het volk was niet meer tegen te houden. Mozes constateerde bij zijn terugkomst dat het volk 'teugelloos' was (Exodus 32 : 25). Aäron had het de vrije teugel gelaten. Tot spot van hun tegenstanders staat er dan nog bij. Dus, het was nog gevaarlijk ook.

Paulus verwijst er naar in zijn eerste brief aan de Korintiërs. Pas op voor die afgodendienaars! Want ze vielen in het kwaad van de hoererij.

Pervers

Beeldendienst leidt tot een pervers bestaan Een heus smerig leven. Dat werd onomwonden aan koning Jerobeam gezegd, Die koning die zozeer groeiend religieus leek te zijn. Hij maakte niet een, maar twee beelden. En hij recruteerde de priesters niet uit een, maar uit alle stammen van het volk Israël. Ook gaf hij het volk het goede voorbeeld door zelf 'het altaar te bestijgen'. Maar als in 1 Koningen 12 dat allemaal staat beschreven, dan zegt de Bijbel er direct bij dat dit voor het volk een oorzaak tot zonde werd. En daar werd Jerobeam in 1 Koningen 14 streng op aangesproken. Hem wordt het oordeel aangezegd. De **HERE** gaat zijn nagedacht uitroeien, zegt de profeet Ahia. Ja, God zal het huis van Jerobeam wegvegen, zoals men drek wegveegt. Drek, zegt de **HERE**! Dat geeft te denken. Drek is vies. Dat stinkt. Daar knijp je je neus voor dicht, of je wendt walgend je hoofd af. Waarom gebruikt God zulk een woord. 't Klinkt als een ordinaar scheldwoord.. Nee, dit is de realiteit. Wie een beeld van God maakt en vereerd, die brengt zichzelf en anderen in

de verleiding en de macht van echt smerige zonden.

Nog een voorbeeld

Daarover spreekt Paulus in Romeinen als hij de gevolgen noemt van het afwijzen van de God die zich geopenbaard heeft. Dwaas zijn ze, zegt hij. Ze hebben de majesteit van de onvergankelijke God vervangen door hetgeen gelijk op het beeld van een vergankelijk mens, van vogels, van viervoetige en van kruipende dieren. Daarom heeft God hen in hun hartstochten overgegeven aan onreinheid, zodat bij hen het lichaam onteerd wordt. Dat komt er nu van, als je de God van de openbaring vervangt door die van de ervaring. Wie een beeld van God maakt, probeert God zichtbaar en tastbaar te maken, en uiteindelijk houd je dat dan ook alleen over: het stoffelijke, de materie. En dat wordt voorwerp van je geloof. Dat wat je ziet en wat je zelf hebt gemaakt. En dat is tenslotte enkel maar slecht. Uiteindelijk komen producten tevoorschijn van ja eigen zondige hartstocht. En het zoekt enkel naar bevrediging van de primaire lustgevoelens: eten, drinken en seks. Laten we er vandaag wat van maken, mensen, want morgen is het afgelopen.

Het Beeld van God

We zien velerlei zedenverwilderings vandaag-de-dag. En dat stimuleert natuurlijk het verlangen naar een puur bestaan. De heiliging van het leven. Maar dat bestrijden we het meest effectief door te beginnen met de heiliging van God, die Zich aan ons geopenbaard heeft. En wie verlangt naar een nieuw leven, het echte leven met God: Zoek het niet zozeer in de groep die ontstaat door uitwisseling van de geloofservaring. Zoek het in de kring die is ontstaan door de openbaring van God. De kerk, Christus' gemeente. Daar staan geen beelden. Vaak staan daar wel symbolen van doop, avondmaal en prediking. Te-

kenen die onze aandacht vragen voor de Here Jezus. Hij, die in Johannes 14 gezegd heeft: Wie Mij gezien heeft, die heeft de Vader gezien. Christus is het beeld van God!

Een heilig teven

Vraag naar Zijn ervaring, geloof Zijn openbaring. En Hij heeft het ons onder ede beloofd: Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u, wie in Mij gelooft, de werken die Ik doe, zal Hij ook doen, en nog grotere dan deze. Wel, dat is me een heiliging van het leven! En ik maak dat mee als ik, als eens Thomas, in de geloofskring van de apostelen onder de openbaring van Christus kom tot de ervaren belijdenis: Mijn Here en mijn God. En de Heer zal mij zeggen: gelukkig ben je!

W.L. de Graaff

Nieuw uitgekomen

Het eerste boek Samuël; Deel I: Hoofdstuk 1-15, besproken door M.R. van den Berg (Ned. Geref. pred. te Utrecht). De ondertitel van het boek luidt Opkomst en fiasco van een messiaans koningschap. Buijten & Schipperheijn, f 21,90 (139 bh.).

2 Korinthe VII-XIII, deel 2. De auteur, ds. C. den Boer (Ned. Herv.), geeft vers voor vers een uitleg van 2 Korinthe en maakt praktische toepassingen voor het leven van vandaag. Het boek is geschikt voor gebruik in bijbelgespreks- en studie groepen.

Kok Voorhoeve, f 34,90 (231 blz.).

Uit de serie Theologische Verkenningen. deel 16: *Bijbel en kind*. De

bundel staat onder redactie van A.G. Knevel. Verschillende auteurs belichten vanuit allerlei gezichtspunten de christelijke opvoeding en geloofsoverdracht. Kok Voorhoeve, f 24,90 (163 blz.).

Opvattingen in de Gereformeerde Kerken over het Jodendom, 1896-1970, door G.J. van Klinken. Met deze dissertatie verkreeg de auteur de titel van doctor in de godgeleerdheid aan de Theologische Universiteit van de (syn.) Geref. Kerken in Nederland te Kampen. Uitgeverij Kok Kampen (689 blz.).

De Gemeenschap der Heiligen, over kerk en gezag bij Presbyteriaanse en Separatistische Engelse Puriteinen 1570-1593. Geschreven door dr. S. Paas. Boekencentrum, f 62,50 (430 blz.).

Het 'technische paradijs', om de gebrokenheid van heel de schepping, door dr. ir. E. Schuurman (bijzonder hoogleraar in de reformatische wijsbegeerte en lid van de Eerste Kamer voor de RPF). Kok Voorhoeve, f 17,50 (70 bh.).

Neurolinguïstisch programmeren in bijbels perspectief, over beïnvloeding van de menselijke geest. Het betreft nummer 21 uit de serie Amersfoortse Studies. De auteur is drs. R.H. Matzken, directeur van de Stichting Bijbel & Onderwijs, docent aan de EH. Uitgeverij J.J. Groen en Zoon, f 19,95 (109 blz.).

Jaarboek 1996 van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland, onder redactie van ds. H. van der Schaaf, drs. J.C.L. Starreveld en ds. H.J.Th. Velema. Uitgeverij D.J. van Brummen/Buijten & Schipperheijn, f 16,50 (320 blz.).

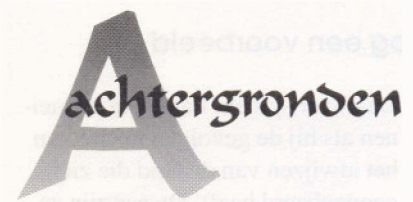
Informatieboekje 1996 voor de Nederlands Gereformeerde Kerken, onder redactie van drs. H. A l p. Buijten & Schipperheijn, f 16,90 (263 blz.).

EEN SCHEMA UIT DE SCHOLASTIEK

(over de ware kerk en de zuivere leer 3)

J.W. van der Jagt

We gaan deze keer Antonius Walaeus onder-
vragen.

Het hoofdstuk over de kerk in de *Synopsis Purioris Theologiae* is van zijn hand en men laat hem ge-
tuigen dat de belijdenis van de ware kerk heeft
plaats gemaakt voor de opvatting dat er meer
en minder zuivere kerken zijn die naast elkaar be-
staan. We willen Walaeus' getuigenis horen aan
de hand van de *Synopsis* en van wat hij duur-
naast nog over de kerk schreef.¹

1. Een belangrijke getuige

Het getuigenis van Walaeus is niet
zonder gewicht.

De *Synopsis* is de eerste systemati-
sche verhandeling van de gerefor-
meerde leer in ons land. Het was
een samenwerkingsproject van de
Leidse theologen om de eenstem-
migheid van de Leidse academie
na de remonstrantse twisten te de-
monstreren. Het boek oogstte veel
waardering. Het werd niet alleen
het dogmatisch handboek van Lei-
den, ook andere dogmatici maak-
ten er gebruik van. Haar invloed
was dan ook niet gering.² Ook Ba-
vinck is daar een voorbeeld van.
Volgens eigen zeggen heeft de
voorbereiding van de herdruk die
hij verzorgde hem mede in zijn ge-
reformeerde overtuiging gevormd.³
Verder is Walaeus al eerder in het
debat over de pluriformiteit van de
kerk genoemd.⁴ Al met al staat in
hem een belangrijke getuige voor
ons.

Onvermijdelijk draagt zijn werk de
sporen van zijn tijd. Zo treft ons

het brede scala van termen dat hij
gebruikt. Niet alleen komen we de
bekende onderscheiding tegen van
waar en vals en natuurlijk die van
zuiver en onzuiver. We lezen ook
over een ketterse kerk, een schisma-
tiek kerk of een dwalende. Hij kan
spreken over een afvallige kerk. En
nog verfijnder weet hij te analyse-
ren.⁵

We stuiten hier op een scholastiek
aandoende⁶ poging om een veel-
kleurig kerkelijk leven theologisch
te ordenen. Het resultaat is een keu-
rig schema dat vandaag onwillekeu-
rig een geur van steriliteit oproept.
Het kan ons er niet om gaan dit
schema over te nemen. Maar wil-
len we zien wat Walaeus beweegt,
dan zullen we ons in zijn rubrice-
ring moeten verdiepen. Zo wordt
duidelijk hoe hij over zuiver/onzu-
iver spreekt en of wij daarmee onze
winst kunnen doen.

2. Gevarieerde vervalsing

We krijgen te horen dat de zuivere
kerk tegenover de onzuivere staat.⁷

Met onze vraagstelling ('meer en
minder zuiver?') in gedachten en
gegeven de vele onderscheidingen
die gemaakt worden, valt het op
dat hier iedere nadere rubricering
ontbreekt. Zonder ook maar één on-
derverdeling spreekt Walaeus over
de pura ecclesia. Ook valt te consta-
teren dat hij deze aanduiding her-
haaldelijk in combinatie met de ve-
ra ecclesia of als afwisseling daar-
van, gebruikt⁸

Kijken we nu naar de onzuivere
kerk, dan verschilt het beeld aan-
zienlijk. Walaeus kan deze kerk
ook valse kerk noemen.⁹ Hij ver-
bindt dus onzuiver en vals met el-
kaar. Maar de term onzuiver wordt,
in tegenstelling tot pura, veel afwis-
selender gebruikt. Deze kerk wordt
namelijk wel nader onderverdeeld.
En dat niet alleen. De onderverde-
ling varieert ook.

Zo vernemen we dat de onzuivere
kerk ketter kan zijn, schismatiek
of dwalend.¹⁰ Daarnaast vinden we
een andere onderscheiding. Daarin
staat onzuiver naast de afvallige
kerk en deze twee staan samen te-
genover de zuivere kerk.¹¹ Dit ver-
schil valt op omdat de voorbeelden
van de afvallige en de ketterse kerk
elkaar overlappen.¹² Kortom, de
term onzuiver wordt wisselend ge-
bruikt. Met onzuivere kerk doelt
Walaeus op kerken in onderschei-
den variatie.

We zagen & Walaeus de onzuive-
re kerk ook vals kan noemen. Stelt
hij haar dan gelijk met 'de valse
kerk' uit artikel 29 van de geloofs-
belijdenis? Wie zich dat afvraagt,
moet constateren dat de kenmerken
van de valse kerk uit artikel 29 bij
Walaeus niet voorkomen. En dat
terwijl hij wel op het niveau van de
belijdenis het onderscheiden van
de ware kerk een belangrijke zaak

acht.¹³ Toch wordt de onzuivere of valse kerk nergens met de kenmerken van de valse kerk getypeerd! Dit W e n t niet dat Walaëus minder scherp over de roomse kerk oordeelt dan de kenmerken doen¹⁴, maar wat hij vals en onzuiver noemt komt los te staan van de kenmerken uit artikel 29. Die worden in feite vervangen door een rubricering van verschillende variaties van vervalsing.

3. Zuiver en waar

Nu we dit bij de onzuivere kerk hebben gezien wordt de vraag hoe dit bij de zuivere zal zijn, natuurlijk interessant. Is daar een vergelijkbare vervanging?

We vonden hier geen nadere onderverdeling. Vergeleken bij & m i - vere kerk is & t e m zuivere kerk erg constant.

De Synopsis spreekt eerst over zuiverheid om stem te geven aan de anti-doperse overtuiging dat de zichtbare kerk niet uit louter heiligen bestaat.¹⁵ We moeten bij deze kerk dus niet aan een volmaakte kerk denken!

Dat komt terug in deze omschrijving van de zuivere kerk:

*'We noemen de kerk zuiver die zowel & prediking van het woord als de belijdenis van het geloof zuiver en ongeschonden heeft. Immers, hoewel er geen kerk op aarde is die zo zuiver en ongeschonden is dat er in haar niets met betrekking tot het geloof of tot de zeden, te wensen is, menen wij met de apostel Paulus dat zij toch om de overheersende leer zo genoemd moet worden'.*¹⁶

Daarbij wijst Walaëus op Fil. 3:15.

Ook in deze omschrijving is de zuivere kerk niet volmaakt. Zuiver en volmaakt weet Walaëus te & - scheiden. Niettemin acht hij het onnodig om hier een nadere classificatie te geven zoals hij bij de onzuivere deed. De behandeling van zuiver en onzuiver verloopt niet gelijk,

Walaëus biedt geen onderscheiding van zuiverheid in soorten of gradaties! Kennelijk is de niet-volmaaktheid van deze kerk van een andere orde dan de onzuiverheid van haar tegenhanger.

De verklaring voor dit verschil ligt in de 'overheersende plaats van de leer'. Dat slaat op de ongeschonden prediking van het Woord en belijdenis van het geloof. Kortom, de onaangetaste gezagspositie van Gods Woord en de belijdenis die daarmee overeenstemt.¹⁷ Daaraan hangt de naam van zuivere kerk, al is zij niet volmaakt.¹⁸

Aan Gods Woord is deze kerk dan ook te kennen. De zuivere kerk heeft (anders dan de onzuivere) wél de kenmerken uit artikel 29. Die worden herhaaldelijk genoemd.¹⁹

Walaëus kent ook het bezwaar dat men toen al (!) tegen deze kenmerken inbracht: Zegt niet iedere sekte dat zij de ware leer heeft? Walaëus verweert zich dan met de praktische betekenis van de helderheid van de Schrift. Wat voor zin zou het hebben als Christus en de apostelen ons voor valse profeten waarschuwen indien Gods Woord de ware leer niet helder bevat?²⁰ Zijn spreken over de ware en zuivere kerk en de onderscheidende functie van haar kenmerken wordt hierdoor gedragen!

Kortom, de zuivere kerk is de ware kerk en heeft de kenmerken van de confessie. Zij is zuiver en waar, niet omdat zij volmaakt is, maar krachtens het gezag dat het heldere Woord van God in haar midden heeft.²¹

Een interessante kwestie is de vertaling van de titel *Synopsis Purioris Theologiae*. Letterlijk betekent dit Overzicht van de zuiverder theologie. D. van Dijk (a.w.), vertaalt het als de zuiverste theologie. Van Itterzon heeft het over de 'gezuiverde theologie' (a.w., 7, 63). Zo suggereert de titel een vergelijking *W - sen & Synopsen & dwalingen* die k i n worden afgewezen. In de actualiteit van de 17de eeuw is

dan te denken aan o.m. de remonstranten (a.w., 61-64 en 74vv.). Nu komt k t herhaaldelijk voor dat 'purior' niet op een onderlinge vergelijking sloot, maar naar een norm verwijst. Calvijn heeft het tegen Sadoletus over de gereformeerde leer als de purior doctrina (OS 1,463); in zijn smeekschrift aan Karel V noemt hij de 'eerste en zuivere kerk', de 'prima et purior ecclesia'. De Boheemse belijdenis spreekt over de 'zuivere kerk' die aan de eerste apostolische kerk gelijk is ('purior, et primitivae apostolicae ecclesiae similior', Müller, a.w., 472). Melancton bedoelt met de 'purior philosophia' (PRE³, 12, 514), de filosofie van Aristoteles zoals die oorspronkelijk was. Kennelijk kan de vergrotende trap 'purior' gebruikt worden als verwijzing naar de zuiverheid van het begin (verg. Calvijn, Inst. I,11.13 over de 'sincerior doctrina', tegenover het verval).

De opstellers van de Synopsis spreken in hun voorwoord over 'de ware leer van Christus, in zijn Woord geopenbaard'. Zij prijzen de Heren Staten dat zij de orthodoxe theologie hebben hersteld ('in integrum restituitis' (SPT, Xv.). Daarin ligt een verwijzing naar de norm van Gods Woord.

Verder is het een wettige mogelijkheid om & Latijnse vergrotende trap niet als vergrotend, maar stellend weer te geven. Bekend is 'senior' als aanduiding van 'de oude' (A. G. De Man, *Ars Grammatica*, Groningen 1963³, 111, 181). Bij elkaar genomen lijkt mij daarom & juiste vertaling van & titel: Overzicht van de zuivere b l o - gie. Het gaat de auteurs daarin niet om de vergelijking met de afgevozen opvattingen ('zuiverder dan'), maar om het norm-getrouw, schriftuurlijk karakter van hun eigen handboek.²²

4. Norm en nuance

Kijken we nu aan de andere kant van die grenslijn, dan wordt dit b - vestigd d a een aantal onderschei-

dingen die Walaeus bij de onzuivere kerk aanbrengt. De afvallige kerk werpt het fundament van het heil duidelijk omver.²³ De ketterse kerk beschermt hardnekkig dwalingen m.b.t. het fundament van het geloof.²⁴ De onzuivere kerk heeft het fundament tot op zekere hoogte ongeschonden, maar beschermt toch enkele dwalingen.²⁵ De dwalende kerk beschermt wel dwalingen, maar zonder dat deze het fundament van het geloof raken²⁶ en de schismatieke kerk dwaalt niet hardnekkig t.a.v. het geloof, maar zondigt tegen de broederlijke liefde.²⁷

Deze vormen van onzuiverheid rubriceert Walaeus aan de hand van de houding tegenover de zuivere prediking. Op de een of andere wijze wordt ruimte gegeven voor dwaling of (bij de schismatieke kerk) ziet men, ondanks de zuivere leer, in middelmatige zaken reden tot scheiding. Het constante gegeven is ook hier: de gezagspositie van het Woord van God in prediking en belijdenis.

Dit betekent intussen niet dat alle onzuiverheid over één kam geschoren wordt. Walaeus heeft er oog voor dat het fundament van het heil bij de één wel maar bij de ander niet omvergeworpen is. Dat aspect gebruikt hij om de vormen van de onzuiverheid te nuanceren. Daarbij gaat het hem niet om een *onderlinde* gradatie van deze onzuivere kerkvormen ten opzichte van elkaar, maar om de afstand ten opzichte van de ware kerk.²⁸

5. Samenvattend

Zo krijgen we van Walaeus' opvatting het volgende beeld.

Hij spreekt over de zuivere kerk als synoniem van de ware kerk, die de kenmerken uit artikel 29 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis heeft. Deze termen worden door elkaar gebruikt.

Het gaat daarbij niet om vervanging van de ware door de zuivere kerk, en evenmin om een aanvulling.²⁹ Maar de zuiverheid waar het

kenmerk van spreekt ('zuivere prediking') wordt overgedragen op de kerk die dit kenmerk vertoont. Het illustreert de onbevangenheid waarmee over *pura praedicatio* en *ecclesia vera* gesproken wordt. Dat is mogelijk doordat Gods Woord de leer van de verlossing volkomen helder bevat.

Tegenover deze zuivere kerk staat de onzuivere. Deze wordt ook valse kerk genoemd, zonder dat de kenmerken van de valse kerk uit artikel 29 worden gebruikt. Er worden verschillende vormen van onzuiverheid onderscheiden. De houding tegenover de zuivere prediking markeert de grens met de ware kerk. De plaats van het fundament van het heil brengt de nuancing aan.

Kortom: Walaeus onderscheidt de ware en zuivere kerk van de onzuivere. Daarbij worden alle vormen van onzuiverheid als vervalsing aangemerkt, maar niet over één kam geschoren.³⁰ Genuanceerd wordt iedere vorm gerubriceerd. In het licht van deze inventarisatie is moeilijk vol te houden dat bij Walaeus het begrip van de ware kerk vervangen is door de zuivere kerk die in verschillende gradaties bestaat. Het is *niet mogelijk* om met H. Bavinck en J. van Genderen hem als getuige op te voeren voor een ontwikkeling van het kerkbegrip op dit punt. En gezien de invloed van de *Synopsis* is het de vraag of een dergelijke ontwikkeling er in de Nederlandse theologie wel is geweest.

¹ Over Walaeus, zie *Biografisch Lexicon voor de geschiedenis van het Nederlandse Protestantisme II*, Kampen 1983, 452-454. Voorzover de verkorte literatuurverwijzingen niet duidelijk zijn, verwijs ik naar de noten bij de vorige afleveringen. Voor de *Synopsis* gebruik ik de herdruk die H. Bavinck verzorgde en die verscheen onder de titel *Synopsis Purioris Theologiae*, Leiden 1881. Verder afgekort als *SPT*. Een introductie in de *Synopsis* geeft G.P. van IJterzon, *Het Gereformeerd Leerboek der 17de eeuw 'Synopsis Purioris Theologiae'*, 's-Gravenhage 1931. De Nederlandse vertaling van D. van Dijk noemde ik de vorige keer al. Verder gebruikte ik Walaeus' 'Enchiridion Religionis Reformatae ad Ministerii Candidatorum Examen' en zijn 'Locis Communes sanctae Theologiae'. Beide zijn opgenomen in Antonii Walaei *Opera Omnia*

I, Leiden 1643. Verwijzingen hiernaar geef ik aan met *OO*. Overigens is de disputatie over de kerk uit de *Synopsis* ook opgenomen in deel II van de *Opera Omnia*.

² C. Sepp, *Het Godgeleerd onderwijs in Nederland, gedurende de 16de en 17de eeuw II*, Leiden 1874, 23vv., tekent deze invloed als 'De heerschappij van de Theologia Purior'.

³ R.H. Bremmer, *Bavinck en zijn tijdgenoten*, Kampen 1966, 40v.

⁴ Ik denk hier aan het debat tussen V. Hepp en K. Schilder, K. Schilder, *Verzameld Werk*, afd. de Kerk I, 337vv.

⁵ Bv. *OO*, 457: kerken die 'directe evertunt fundamentum' en die die 'indirecte' doen.

⁶ Van IJterzon, a.w., 69vv.: 'Behoudens enkele schoolsche gegevens mag de *Synopsis* gereformeerd worden genoemd. De invloed der Scholastiek heeft zich voornamelijk op den vorm, minder op den inhoud der leerstellingen doen gelden', 73v. Verg. voor de 17e eeuwse scholastiek W.J. van Asselt/E. Dekker (red.), *De scholastieke Voetius*, Zoetermeer 1991, 1-25.

⁷ *SPT*, Th. 37 luidt: 'Haec Ecclesia visibilis respectu doctrinae et morum vel pura est vel impura'.

⁸ *SPT*, Th. 46 lezen we b.v.: '...puram et veram Ecclesiam ex doctrinae puritate et veritate dignosci est necessarium'.

⁹ *T.a.p.*: 'Nam si impura et falsa ecclesia ex impuritate et falsitate doctrinae cognoscitur...'

¹⁰ *SPT*, Th. 37: De 'impura (ecclesia) rursum vel simpliciter errans, vel haeretica, vel scismatica'. Idem *OO*, 462: 'Ecclesiam autem haec visibilis, est vel pura, vel impura: Impura rursum vel errans, vel scismatica, vel haeretica'.

¹¹ *OO*, 42: 'Haec Ecclesia visibilis triplex constituiti potest; vel apostatica, vel impura, vel pura'.

¹² *OO*, 462. De ketterse kerk 'qualis fuit Samosatensiana, Arriana, Pelagiana etc.' Voorbeelden van de afvallige kerk: 'qualis est ecclesia Samosatensiorum et Socinianorum, et aliqua ex parte Papistica', *OO*, 43.

¹³ *OO*, 462: 'Sequitur jam maximi momenti quaestio (curs. vdj.) nempe, de Ecclesiae notis, ex quibus a nobis potest cognosci. Nam si necesse est, ut nos Ecclesiae conjugamus, cum sit omnium nostrum mater, Gal. 4 : 26 et omnes coetus Christiani sibi Ecclesiae nomen vendicant; necessarium est ut certas et evidentes habeamus notas, ex qui vera Ecclesiae a falsa discerni'.

¹⁴ De papisten en pelagianen zijn ketterse of afvallige kerk! Zie noot 13.

¹⁵ *SPT*, Th. 35: 'Atque hinc fit ut visibilis Ecclesia tam particularis quam universa, ita nunquam sit pura, ut nullae hypocritae et impii ei sint immixti'. Daarbij worden we o.a. verwezen naar de bekende beelden van het visnet, het zaad in de akker e.d.

¹⁶ *SPT*, Th. 43: 'Puram Ecclesiam vocamus, quae et praedicationem verbi, et confessionem fidei habet puram atque integram. Etsi enim nulla Ecclesia in terris sit, quae ita pura sit atque integra, ut nulli in ea vel fide vel moribus possit requiri, tamen a praedominante doctrinae parte hic denominandam esse censemus cum Apostolo, Phil. 3 : 15...'.

¹⁷ Verg. *OO*, 43: 'Pura Ecclesia dicitur quae et fundamentum servat integrum, et caetera fidei dogmata, prout Sacris Litteris expressa sunt. Nam etsi nulla Ecclesia in hac vita sit tam pura, quae non aliquid habeat quod cor-

rigi possit, sive in doctrina, seu in disciplina, sive in regimine Ecclesiae; tamen a potiori parte ita est appellanda'.

¹⁸ Heel duidelijk is dit ook als de tegenwerping wordt gemaakt dat de dwaling geen kenmerk van de valse kerk kan zijn omdat ze ook in de ware kerk voorkomt. Walaeus ontkent dit laatste niet, maar hij maakt onderscheid tussen het geheel van de kerken en enkelen die door de dwaling zijn besmet en hij stelt dat niet ieder die dwaalt ook hardnekkig dwaalt, OO, 463. De ware kerk is niet volmaakt. Walaeus stemt hierin overeen met Calvijn die evenmin de ware kerk als de volmaakte zag, *Institutie*, IV, 1.12-19.

¹⁹ SPT, Th. 45: 'Unde etiam satis liquet, veras et essentielles huius Ecclesiae purae et visibiles notas, esse puram praedicationem et receptionem verbi, obsignatum per legitimum usum Sacramentorum, et vindictam per verum usum clavium, sue disciplinae Ecclesiasticae, secundum institutionem Christi'. OO, 462: 'Afferimus ergo, veras, proprias et necessarias Ecclesiae verae et purae notas esse, veram praedicationem et receptionem verbi & i; item usum sacramentorum et disciplinae a Christo ecclesia institutae; sub quibus necessario quoque comprehenditur vera ministrorum verbi vocatio'. Dit stemt ook overeen met de omschrijving die Walaeus geeft van de Achtbare kerk: 'coetus ille, qui per verbi Evangelici praedicationem e mundo ad communionem Christi evocatur, et per eusdem fidei professionem, sacramentorum administrationem, et disciplinam Ecclesiasticam a Christo institutae exercitationem, in unum corpus visibile coalescit', OO, 458.

Walaeus' antwoord luidt: 'Quia doctrina veritas non est incerta, si fundamentum salutis spectemus; cum perspicue et clare (curs. vdj) in Sacra Scriptura contineatur, ut in loco de Sacra Scriptura est demonstratum et Christus et Apostoli frustra monerent fideles, ut sibi a doctrina pseudoprophetarum cavere, si de vera doctrina certi non possent...', OO, 44. Verg. Walaeus' disputatie over de duidelijkheid in de uitleg van de Schrift, SPT, V, m.n. Th 23.

Hierin stemt Walaeus overeen met de inzet van de reformatie. Verg. de conclusie van E. Kinder, a.w., 155, m.b.t. de twee kenmerken van de kerk uit de Lutherse belijden-

nis 'Wort und Sakrament als ausschließliche "notae ecclesiae" im spezifischen Sinne stehen für die ausschließliche Oberherrschaft des Evangeliums in der Kirche'.

Met dank aan C. Trimp, die mij op een aantal vindplaatsen van purior attendeerde.

²³ OO, 43: 'Apostolica dicitur, quae licet Christum adhuc profiteatur; tamen salutis fundamenta evidenter evertit'.

SPT, Th. 39: 'Ecclesiam haereticam vocamus, quae in articulis gravis momenti et fundamentalibus ita era, ut onem correctionem respuat, et in errore pertinaciter perseveret'.

²⁵ T.a.p.: 'Impura Ecclesia est quae fundamentum salutis, scil. Christi personam et meritum ejus, quidem integrum obtinet; tamen aliquos eam tuetur'. Als voorbeeld hiervan worden de Lutherse kerken genoemd.

²⁶ SPT, Th. 38: 'Ecclesiam simpliciter errantem vocamus, quae errores quidem aliquos tuetur ac fover, sed qui fundamentum fidei, nempe Christi et officium ejus, 1 Cor. 3,11, non evertunt, ita tamen ut parata sit quotidie proficere, et errores, quorum convicta, ei Dei praescriptorum corrigere...' fuerit,

²⁷ SPT, Th. 41: 'Seismatica Ecclesia proprie dicitur, quae in fundamentis fidei cum orthodoxa Ecclesia consentiens, vel propter externos aliquos ritus adiaforus, vel propter lapsus aliquos particulares in moribus, communionem Christianam abruptit et separat, atque coetus erigit'.

²⁸ SPT, Th. 45: 'et quantum ab ea institutione et verbi puritate receditur, tantum quoque a vera et salvifica Ecclesia puritate —diminuit'.

W. van 't Spijker vat de opvatting van de Synopsiste makkelijk samen als hij zegt:

'Het spreken over ware en valse kerk, zoals de belijdenis zich daarover uitlaat, is in de Synopsiste aangevuld met de notie van meerdere of mindere zuiverheid', 'De kerk' in: T. Brien e.a., *Theologische aspecten van de Nadere Reformatie*, Zoetermeer 1993, 211.

³⁰ Walaeus' opvatting spoort hier met die van artikel 29 van de belijdenis. Verg. over de variatie in de vervalsing en het reliëf in dit artikel mijn bijdrage in: *De Vries*, a.w., 66vv.

Kleintje

R. ter Beek

NACHTFIETSEN

Als ik 's avonds terugfiets van Berkel naar Capelle, is de zon onder.

Buiten is de nacht dichtbij. De geuren zijn sterk. Flarden warme en koele lucht aaien mi voorhoofd.

Koele lucht vervoert vaak de geur van water.

Op een donkere avond in mei mok ik op de Hoeksekade door de lucht van een koeienstal. De volgende morgen zag ik een grote kudde grazen aan de zuidkant van de weg. Nu de kalveren geboren zijn, krijgt de wind de stallucht niet meer weg uit de polder. Ze hangt er ook overdag.

's Nachts gaan de katten op jacht. In de buurt van de boerderijen, langs de rand van Alexanderpolder, in het Schollebos. De stadshazen van sportpark Schenkel komen 's nachts tevoorschijn om te grazen, zelfs tot tussen de flats. Op het ogenblik bloeit de liguster. In Berkel wandelden we de laatste week elke dag door de wolk van een grote bos op de hoek van de Rodenrijseweg en de Klapwijkseweg. De ligustergeur is sterk en zoet. Ze wijkt niet voor de nacht. Langs de Capelseweg en in het sportpark drijven grote plukken. Ik ruik mijn stal. Zachtzoete botanische rozen op een ondergrond van liguster.

Ds. M.J.C. Blok

Gaat de dominee voorbij?

— een boekje voor dominees en andere kerkgangers —

Een zeer actueel boek dat de gehele gemeente aan-gaat. Het raakt namelijk niet alleen een dominee en zijn gezin als hij overspannen wordt of als er bijvoorbeeld sprake is van disfunctioneren.

136 pagina's, Ingenaaid, £ 16,50

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

OOSTERBAAN & LE COINTRE B.V.

Postbus 25, 4460 AA Goes, Telefoon 0113-215591

Deuteronomium 5,6-21

- 6 Ik ben de HERE uw God die u bevrijd heeft uit Egypte, het slavenhuis,
7 U zult naast Mij geen andere goden hebben.
8 U zult u geen godenbeeld maken – in welke vorm ook – van iets dat boven
aan de hemel of in de lucht, beneden op de aarde of
9 in het water onder de aarde is. U zult u voor die niet neerbuigen en ze niet
vereren, want Ik, de HERE uw **God**, ben **een** God die zich doet gelden: Ik
straf de zonden van vaders bij kinderen, klein- en achterkleinkinderen, wan-
neer men Mij ontrouw is;
10 maar Ik bewijs gunst tot in het verst denkbare geslacht, wanneer men Mij
trouw is en mijn geboden in acht neemt.
11 U zult de naam van de HERE uw **God** niet misbruiken, want de HERE zal niet
ongestraft laten wie dat wel doet.
12 Onderhoud de sabbatdag door die te heiligen, **zoals** de HERE uw God u ge-
boden heeft.
13 Zes dagen hebt u om te werken en al uw arbeid te verrichten,
14 maar de zevende dag is een aan de HERE uw God **gewijde** sabbat. Dan
mag u geen enkele arbeid verrichten, u zelf niet, uw zoon niet, uw dochter
niet; uw slaaf niet, uw slavin niet, uw rund niet, uw **ezel** niet, uw overige die-
ren niet, zelfs de vreemdeling niet die bij u woont. **Dan** kunnen uw slaaf en
uw slavin
15 uitrusten, evenals uzelf. Bedenk dat u slaaf bent geweest in Egypte en dat
de HERE uw God u met gebalde vuist en opgestoken arm daaruit bevrijd
heeft: daarom **heeft** Hij u geboden de sabbat te onderhouden.
16 Eer uw vader en uw moeder, **zoals de** HERE uw God u geboden heeft. Dan
zult u lang leven en gelukkig **zijn** in het land dat de HERE uw God u gaal ge-
ven.
17 U zult niet wederrechtelijk doden.
18 U zult geen echtbreuk plegen.
19 U zult niet stelen.
20 U zult tegen uw naaste niet als valse getuige optreden.
21 U zult uw zinnen niet **zetten** op de vrouw van uw naaste, u zult niet uit zijn op
het huis van uw naaste, noch op zijn **akker**, zijn slaaf of slavin, zijn rund of zijn
ezel, of iets dat hem toebehoort.

Vertaling: J.P. Lettinga.

De verantwoording van deze vertaling is door hem gepubliceerd in: J. Douma, *De Tien Geboden*,
Handreiking voor het christelijk leven, Kampen 1992, I, 145-169; II, 181-193; III, 147-160.

GEZANGEN VERDRINGEN PSALMEN

J. Smelik

Kerk en muziek

Zodra gesproken wordt over een grote of kleine uitbreiding van een gezangbundel worden door voor- en tegenstanders argumenten uitgewisseld. Wie een beetje thuis is in de geschiedenis van het kerklied, weet dat met betrekking tot de gebruikte argumentatie niets nieuws onder de zon is. Voordat de discussie over uitbreiding van de gezangbundel plaatsvindt, kun je de pro- en contra-argumenten al wel opsommen.

In dit artikel wil ik één contra-argument eens onder de loep nemen. Wanneer gesproken wordt over uitbreiding van een gezangbundel, is een regelmatig gehoorde opmerking dat toename van het aantal gezangen de psalmen naar de achtergrond zal doen verdwijnen. Er wordt dus uitgegaan van het mechanisme: hoe meer gezangen je hebt, hoe minder psalmen er gezongen worden.

Dit contra-argument is vanaf de vorige eeuw vaak genoemd. Een reden temeer om het eens nader te bekijken, is dat het onlangs weer een paar keer in stelling gebracht werd. Bijvoorbeeld door P. van Gorp in het blad *Reformanda* van 14 februari 1996. Naar aanleiding van het pleidooi van het deputaatschap Eredienst om de gezangbundel uit te breiden, ook met oog op het niet-liturgische kerkelijke leven, stelt Van Gorp: 'Het is inderdaad noodzakelijk om de zang van de gemeentelieden in de goede Schriftuurlijke richting te leiden. En de richting die de deputaten aanwijzen is echt Schriftuurlijk. Toch menen

wij dat het niet op de weg van de kerk ligt om met oog hierop de gezangbundel uit te breiden. We blijven zitten met het grote bezwaar dat gezangen de psalmen verdringen'.¹ In hetzelfde artikel werd verwezen naar het besluit van de synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken van vorig jaar. Daar werd besloten de bundel niet uit te breiden, (o.a.) omdat het gevaar dreigt dat de berijmde psalmen worden verdrongen.

Het is echter de vraag of toename van het aantal vrijgegeven gezangen voor de liturgie, inderdaad leidt tot achterstelling van de psalmen. Je zou hier al kunnen volstaan met de opmerking dat dit mechanisme nooit bewezen is. Het is eigenlijk niet meer dan een hypothese. De aanname lijkt mij bovendien onwaarschijnlijk. Want wanneer je de geschiedenis overziet, blijkt de werkelijkheid een stuk gecompliceerder te zijn.

Wanneer een kerk de psalmen of een (flink) aantal daarvan links liet liggen, lag dat niet aan het invoeren van gezangen an sich. Er waren

andere motieven in het spel. Niet onbelangrijk was bijvoorbeeld de kwaliteit van de psalmberijming, zowel naar inhoud als naar vormgeving. Bij het ontstaan van de psalmberijming uit het *Gereformeerd Kerkboek* werd er bij herhaling op gewezen dat een betere berijming ook zou zorgen voor een frequenter gebruik van de psalm.

De psalmen of een aantal daarvan kunnen ook op de achtergrond raken, door problemen met de melodieën. Dat de kerk in het verleden veel Geneefse melodieën negatief beoordeelde, is uitvoerig beschreven door J.R. Luth.² Vanaf de eerste helft van de zeventiende eeuw was er grote ontevredenheid over de melodieën. Het aantal verschillende melodieën vond men te groot. Er werd gepleit voor vermindering van het aantal. Over het algemeen werden de melodieën ook te moeilijk gevonden en zijn pleidooien gevoerd de melodieën door andere te vervangen.

Er is nog een andere reden te noemen waardoor (een gedeelte van) het psalmboek achter de horizon kan verdwijnen. Dit motief heeft in het Nederlands protestantisme een belangrijke rol gespeeld. Diverse keren blijkt namelijk de *inhoud* van de psalmen reden geweest te zijn waarom men gezangen wenste. Het was dus niet de *komst* van gezangen op zich die de psalmen naar de achtergrond geduwd zou kunnen hebben. De oorzaak was eerder een gewijzigde visie op en houding tegenover de psalmen.

Oudtestamentische liederen

Zo speelde bij het ontstaan van de hervormde bundel *Evangelische*

Gezangen (1806) onvrede met de 'oudtestamentische liederen' een dominante rol. Al bij de presentatie van de Psalmberijming aan de **Staten** Generaal in 1773 uitte **Ahasve-**nis van den Berg (namens de predikanten die de berijming gemaakt hadden) de wens:

'...dat eens spoedig de blyde dag voor de Nederlandsche **Kerk** moge aanbreken, dat zy, gelyk nu eerlang door een beschaafd en verbeterd Psalmgezag, alzo **ook**, naar het voorbeeld van **megelyk** alle hare geloofsgenoten in andere landen, **door** het gebruik van Evangelische lofliederen haren God en Heiland moge verheerlyken, en **dat zy** niet altoos in de **meer** ingewikkelde taal van den **vroegeren tyd**, maar **duidelijk en** onbewimpeld, overeenkomstig met den styl van het Evangelie der vervulling, **van** haar geloof in Jezus Christus, haren **menschge-**worden Zaligmaker, en van hare hope op hem zingen moge!'³

De bewoordingen, zoals 'ingewikkelde taal van den vroegeren tijd', bedekken hier nog voor een groot deel kritiek op de psalmen die later openlijk naar buiten zou komen. Ik doel dan op de kritiek dat de psalmen uit de tijd, verouderd zouden **zijn**, en niet meer passen op de lippen van christenen. Duidelijker wordt het hoorbaar gemaakt door **Hieronymus** van **Alphen** in 1783: oudtestamentische dichters hebben 'voor hunne tijdgenooten in de eerste plaats gearbeid en **ook voor** ons in **meer** dan één opzicht; maar ik zou durven staande houden dat hunne poëtische stukken **in** dien vorm waarin zij zijn **opgesteld**, niet volkomen geschikt zijn voor het gezang in onze openbare **godsdienst** of godsdienstige **bijeenkomsten**, dewijl de toespelingen op de plechtige Joodsche godsdienst en de voorspellende uitdrukkingen niet voegen in den mond **van** hen, die **geene** plechtigheden der Joden meer in **hunne** godsdienstige bijeenkomsten **waarnemen** en de **tijden** der vervulling **beleven**'.⁴

De Synode van Overijsel in 1798

besloot 'om in 't vervolg in **plaats van** de Joodsche liederen in **onze** kerken meer christelijke **gezag-**gen overeenkomstig den godsdienst van Jezus in te voeren'. Hoewel twee **Overijsselse** classes een jaar later bezwaar maakten tegen de **formulering**⁵, was een belangrijke motivatie om te pleiten voor gezangen uitgesproken: psalmen waren Joodse liederen en behoorden **tot** de **oudtestamentische** godsdienst. We hadden dus te maken met een station dat de christen allang gepasseerd was. Volledigheidshalve zij hier vermeld dat de waardering voor **de** psalmen niet bij iedereen even laag was. In dit verband **kan** de predikant-dichter Jacobus Hinlopen **genoemd** worden.

'Verbeteringen'

Overigens hoeft onvrede met inhoud van de psalmen niet te betekenen dat de liederen niet meer **g-**zongen worden. Het onbehagen kan er ook **toe** leiden dat men psalmen **gaat** selecteren en bijvoorbeeld '**wraakpsalmen**' stelselmatig **negeert**. **Ook** kan **onvrede** aanleiding **zijn** om aan de psalmberijming te gaan sleutelen.

Zo werd zo'n **honderdvijftig** jaar **geleden** in de Nederlandse **Hervormde Kerk voorgesteld** 'verbeteringen' in de psalmberijming aan te brengen. In 1850 verscheen, **anoniem**, *Proeve eener herziening der meest gebruikelijke formulieren der Nederlandsche Hervormde Kerk*. De auteur, de Groninger **godgeleerde** Petrus Hofstede de Groot, stelt in hoofdstuk 5 voor een aantal kleine veranderingen in de psalmberijming **door** te **voeren**. Hetzelfde **deed** de bekende **hymnoloog** R. **Bennink Janssonius** in 1858 door de uitgave van de bundel *De Psalmen naar de behoefte der Christenen, voor kerkelijk en huiselijk gebruik ingerigt*.⁶

Deze bundels waren rond 1870 aanleiding op synodaal niveau **verdere** pogingen te ondernemen om de **psalmberijming** te '**verbeteren**'.⁷

Daartoe behoorde ook dat een aantal ongeschikt geachte psalmen **verv-**angen zouden worden door andere (overigens wel: oudtestamentische) liederen. Zo moest voor Psalm 10 een ander lied gezocht worden. Men vond deze psalm om de oudtestamenteïsche inhoud, de slechte **berijming** en de 'onzingbare' melodie niet meer aanvaardbaar. Veel psalmberijmingen konden echter 'verbeterd' worden **door** kleine **retoucheringen**. In diverse **psalmen** moest minder accent gelegd worden **op** de **negatieve** kanten van dit leven en wat **meer** op het positieve. Wanneer bijvoorbeeld in Psalm 73 **vers** 12 **gespro-**ken werd over 'al **mijn** nooden, **angst** en pijn', **dan was** dat wel erg eenzijdig somber. Beter vond **men**: '**k** Zal **dan** **gedurig** bij U zijn, **In** d **mijn** **blijdschap**, angst en pijn'. Bovendien werd de psalmberijming op een hoger niveau gebracht door bijvoorbeeld 'aarde' voor 'hemel' in **te** ruilen, of door **oudtestamentische** noties **om** te **buigen** tot nieuwtestamentische. Dus: **het** '**gezegend** aardrijk erven' (Ps. 25 : 6) moest beslist 'gezegend Godsrijk erven' worden. En de lofzang klimt niet langer uit *Sions* zalen (Ps. 65 : 1). Dat was het **oude verbond**. Nu zouden we **bijvoorbeeld** beter kunnen zingen: 'De lofzang klimt tot U **naar boven**'.

Tenslotte werd een verbetering gevonden wanneer 'zij' werd vervangen door 'wij'. De **derde strofe** van Psalm 138 begon met de regel 'Dan zingen zij, in **God** verblijd'. Die 'zij' waren de 'aardrijks vorsten' uit strofe 2. **Bennink Janssonius** zong liever: '**Men** **zingt** alom in **God** verblijd'. Volgens **Hofstede de Groot** was er pas sprake van verbetering wanneer je zong: 'Komt zingen wij, in **God** verblijd.' Ondertussen hadden we **de** 'aardrijks vorsten' de mond gesnoerd en waren we via het **algemene** 'men' toch maar zelf **gaan zingen**. **Kniesoor** die hier **over één woordje** valt...

De wijziging van Psalm 138 had **trouwens** nog een ander voordeel:

men kon de **derde** strofe van de berijming nu afzonderlijk zingen. Dat **brenkt mij op** een aspect dat ik niet ongenoemd wil laten, **wanneer** het gaat om de vraag wanneer psalmen naar de **achtergrond** verdwijnen. Wat de **psalmen** namelijk eerder naar de achtergrond deed verdwijnen, was het ontstaan van het **gebruik** dat predikanten **psalmverzen** gingen selecteren bij hun preek. Tot ver in de zeventiende eeuw **was** het in veel kerkelijke gemeenten **gebruikelijk** dat de psalmen van 1 tot en met 150 in volgorde **gezon-**gen werden. Wanneer in de **dienst gezongen moest worden, begon je waar** je de vorige keer geëindigd **was**. De plaatsen waar gestopt kon worden, stonden in de kerkboeken aangegeven met het woord 'pauze'. Zo zong je in de ene dienst tot en met Psalm 5 vers 5, om de vol-
gen& dienst met Psalm 5 vers 6 te beginnen.' Hiermee is **geen** pleidooi **gevoerd** deze **praktijk weer** te hentellen. **Wel** wil **ermee** gezegd zijn dat je de psalmen zo in ieder geval **wel** meer recht doet dan in de huidige praktijk doorgaans het **ge-**val is. Momenteel heeft elke voorganger immers de vrijheid met behulp van flarden psalmberijming **zijn** eigen liederen te maken. Hoewel er de laatste decennia **zeker** een tendens ten **goede** is **waar** te nemen, zingen we nog altijd te veel **collage-liede-**ren en te **weinig psalmen**. Zo ben ik eveneens op zoek naar de motivatie waarom (bijvoor-
beeld) Psalm 121 vers 1, 3 en 4 wordt opgegeven. Wat is er **mis** met strofe 2? Niet **zelden** wordt een **gemeente** gevraagd een losse strofe te zingen die begint met **woorden** als 'maar', 'dan' of 'want'. Onbetwist dieptepunt dat ik eens **mee moest maken, was toen** we na de **zegengroet** ('genade en vrede zij U van God') Psalm 42 : 5 mochten inzetten: 'Maar (!) de **Heer zal uitkomst geven**'. **Kniesoor die hier** over één **woordje** valt... Kortom, **wanneer** geroepen wordt dat de psalmen uit het zicht dreigen te verdwijnen, lijkt mij een discus-

sie over **hoe 'psalmbriefjes'** worden samengesteld eerder op **zijn** plaats.

Besluit

Wanneer het al klopt dat gezangen de psalmen verdringen, dan is dat niet te wijten aan het aantal gezangen. De hoeveelheid gezangen lijkt me op dit moment sowieso niet relevant. **Immers**, met 41 gezangen kan die praktijk al bestaan. Belangrijker is dat er andere **motie-**ven in het spel zijn wanneer er min-
der **psalmen** gezongen **gaan** worden. Het blijkt vaak te maken hebben met een **veranderde visie op** het Oude Testament. (Een veranderde visie **kan** overigens **ook** leiden tot een opwaardering van de psalmen.) Dit betekent **uiteraard** niet dat het pleiten voor uitbreiding van de **ge-**zangbundel **dus** voortkomt uit een onderwaardering **voor** de psalmen. Onvrede met psalmen is wel de meest verkeerde motivatie om voor gezangen te pleiten. Dat de **1-**weegreden niet **per se** een **negatie-**ve houding t.o.v. de psalmen **hoeft** te zijn, is in de geschiedenis **ook meermalen bewezen**. Om maar één sprekend voorbeeld te **noemen**: ie-
mand als **H. Hasper** heeft zich zeer sterk **gemaakt voor** een **omvangrijk gezangboek**. Daardoor verdwenen de psalmen bij hem **niet** naar de achtergrond. Integendeel, hij berijm& d e psalmen opnieuw, het-
geen **resulteerde** in het Psalter 1936. Aan de berijming heeft hij **zijn** levenlang verder gewerkt. Hier **kijk je alleen** vreemd tegen-
aan, wanneer je psalmen en gezangen in **een soort** concurrentie-strijd met elkaar plaatst. Een strijd die naar mijn overtuiging niet gecre-
eerd kan worden omdat het Oude en Nieuwe Testament elkaar nu eenmaal niet **beconcurreren**. Anders **gezegd**: zoals **bijvoorbeeld** in het rapport van het **studiedeputaat-**
schap Eredienst uitgebreid te lezen is, zijn er goede argumenten die het vanzelfsprekend **maken** dat het nieuwtestamentische lied naast het

oudtestamentischelied **een** vol-
waardige plaats heeft?

¹ P. van Gorp, 'Psalmen en gezangen', in: *Reformanda*, 6e jrg. no. 7 (14 februari 1996), 95-96.

² J.R. Luth, *Daer wert om 't seerste wygekreten...*, Kampen 1986. 89-91, 16162, 261-270.

³ Jos. van Iperen, *Kerkelyke Historie van het Psalmgezing der Christenen*, II, Amsterdam 1778, 407-408.

⁴ H. van Alphen, *Mengelingen in Proza en Poëzij*, Utrecht 1783. Geciteerd door: L. de Geer, *Ontstaan, invoering w' ontvangst van den Evangelischen Gezangenbundel*, Groningen 1902, 21.

⁵ R.A. Bosch, *En nooit meer oude Psalmen zingen* (Zingend geloven in een nieuwe tijd 1760-1810), Zoetermeer 1996, 306.

⁶ R. Bennink Janssonius, *De Psalmen naar de behoefte der Christenen, voor kerkelijk en huisselijk gebruik ingerigt*, Utrecht 1853. Deze uitgave verscheen anoniem. De tweede druk uit 1861 was wel voorzien van de naam van de auteur.

⁷ A.C. Honders, 'Veranderingen in de liturgie', in: *Liturgie Barsten en Breuken*, Kampen 1988, 42-52.

J. Vree, 'P. Hofstede de Groot w de mislukte verbetering van het psalmboek 1870-1879', in: *Jaarboek voor liturgie-onderzoek*, deel 4 (1988), 185-234, deel 6 (1990), 201-221.

⁸ Zie over het zingen van psalmen in volgorde:

- Van Iperen, *Kerkelyke Historie*, II, 405-406.

- R.H. Barger, *Ons kerkboek*, Groningen 1900.62.

- J.H. Gunning J.Hz., *De gezangenkwesie in de Nederd. Hervormde Kerk*, Utrecht 1910, 102.

- Luth, *Daer wert*, 186.

⁹ *Rapport studiedeputaten eredienst*, Barneveld, z.j., 51, 61-62, 65, 71, 119.

THEOLOGIE EN FILOSOFIE: AFSTAND EN VERBROEDERING

Koert van Bekkum

Achtergronden

*In het **Nederlands Dagblad** van 20 juni jl., stond een bericht over een congres over theologie en filosofie dat verbroedering gebracht zou hebben tussen theologen en filosofen. Een paar Kamper studenten hadden het initiatief genomen om op een congres de kille sfeer tussen de gereformeerde theologen en de reformatorische filosofen eens met elkaar te bepraten en, waar mogelijk, te doorbreken.*

Op 14 en 15 juni was het vervolgens zover: een avond en een dag ontmoetten theologen en filosofen elkaar in de TU in Kampen. Volgens het *ND*-bericht was verbroedering een feit, vooral omdat de vrijgemaakten nu definitief afscheid hadden genomen van hun 'versmalde kerkvisie'. Hierover kun je natuurlijk van mening verschillen. Maar tegelijk blijft een andere vraag knellen: Is er ook sprake van inhoudelijke toenadering? Ik ben blij dat de redactie van *De Reformatie* mij, als een van de organiserende studenten, verzocht hierover iets meer te vertellen. Waarom was er eigenlijk zo'n congres nodig? Wat heeft het ons wijzer gemaakt? Bovendien, wat hebben niet-theologen en niet-filosofen eraan, als theologen en filosofen samen ingewikkeld gaan zitten doen?

Filosoof en theoloog

Om maar met het laatste te beginnen. Wat doet een christelijke filosoof? Hij bestudeert de wereld waarin hij leeft met z'n eigen mid-

delen: het filosofische gesprek. Daarmee wil hij grip krijgen op de dingen om hem heen: hij probeert een goede kijk op de werkelijkheid te ontwikkelen. Als christen-filosoof doet hij dat natuurlijk in het besef dat God er is en dat God zich in Christus aan de wereld heeft gegeven. Daarom zal een christen-filosoof moeite doen om aan te tonen dat ideeën die vandaag heersen, en die daar geen rekening mee houden, niet kloppen. Ze geven immers geen goede beschrijving van de werkelijkheid. En hij doet dat natuurlijk op zijn eigen manier: argumenterend vanuit de werkelijkheid zelf. Een theoloog werkt anders, omdat hij veel directer vanuit het evangelie denkt. Hij probeert immers vanuit Gods openbaring een zo goed mogelijk beeld te geven van Wie God is en wat Hij voor ons wil betekenen. Veel directer ontleent hij ook aan de Bijbel zijn argumenten. De verschillen tussen een theoloog en een filosoof zijn groot. Maar juist daarom kan samenwerking erg vruchtbaar zijn. Want hoe kan een filosoof zijn

werk goed doen, als hij in zijn stellingen uitgaat van stellingen die niet kloppen met de Bijbel? Daarmee zou hij zijn eigen werk toch alleen maar afbreuk doen? En hoe kan een theoloog (of dominee) zijn boodschap kwijt als hij geen goed beeld heeft van de werkelijkheid, of geen voeling heeft met z'n eigen tijd? Daar zou de gemeente schade van lijden. Want een dominee die 'werkelijkheidsvreemd' is, omdat hij niet goed door heeft hoe God precies met mensen omgaat en niet weet wat Gods boodschap is in onze samenleving, kan zijn gemeenteleden ook minder goed helpen om met God te leven.

Vereniging voor Reformatorische Wijsbegeerte

Nu kun je je afvragen: Oké, dat klopt, maar nu concreet: wat hebben reformatorische wijsbegeerte en gereformeerde theologie voor de gemeente te betekenen? Die vraag stelde de voorzitter van de Vereniging voor Reformatorische Wijsbegeerte, S. Griffioen, op het vrijmakingscongres in 1994. Hij stelde voor om met deze vraag in het achterhoofd de balans op te maken van de verhouding tussen gereformeerde theologie en filosofie. Een mooie gelegenheid daarvoor zou er zijn in juni 1996, 50 jaar na de breuk tussen de (toen nog) Vereniging voor Calvinistische Wijsbegeerte en de 'vrijgemaakte' theologen, onder wie B. Holwerda. Die was van mening dat de samenwerking best voort kon duren, maar alleen als men ook kerkelijk onder één dak zou zitten. Deze breuk bleef niet zonder gevolgen: het aantal gereformeerde predikanten dat

lid was van de Vereniging bleef steeds erg klein en inhoudelijke kritiek op de filosofie van deze Vereniging (de wijsbegeerte der wets-idee van Vollenhoven en Dooyeweerd) werd zo aangescherpt, dat er van een zinvol gesprek geen sprake meer kon zijn. Maar ondertussen ging men binnen de Vereniging natuurlijk gewoon door met christelijk filosoferen. Veel studenten uit gereformeerde kring maakten gebruik van de mogelijkheden die de Vereniging bood om als christen-wetenschapperje hoofd boven water te houden. En je kunt dan de vraag stellen: vervreemden predikanten zich niet van een groep gemeenteleden als ze niets afweten van de vragen waar zij zich mee bezighouden?

Discussie tussen filosofie en theologie

Praktisch gezien genoeg redenen om het gesprek te heropenen. Maar ook meer inhoudelijk is er wel wat te noemen. Allereerst heeft men binnen de Vereniging voor Reformatorische Wijsbegeerte natuurlijk niet stil gezeten. De filosofie gaat verder en het is de vraag in hoeverre oude kritiek, door prof. dr. J. Douma keurig op een rijtje gezet in zijn boekje *Kritische aantekeningen bij de Wijsbegeerte der Wets-idee*, nog van toepassing is. Een tweede inhoudelijke reden is dat het hele theologische en filosofische klimaat is veranderd. Onder invloed van de theoloog Karl Barth is het lange tijd erg mode geweest, om vanuit de theologie een beetje meewarig aan te kijken tegen filosofie: dat levert toch niet zoveel op. Ook gereformeerden hebben zich daaraan niet kunnen onttrekken. Tegelijk hielden filosofen zich niet erg graag met vragen rondom religie bezig. Maar dat tij is gekenterd. Vooral in Engeland en Amerika heeft er een ware explosie van zogenaamde 'godsdienstwijsbegeerte' plaatsgevonden. Christen-filosofen zetten zich ervoor in om theologie en filosofie met elkaar in

verbinding te brengen. Niet om het geloof te bewijzen, maar om te laten zien dat het geloof wel een bepaalde innerlijke vastheid bezit: het klopt met elkaar, allerlei vragen, zoals naar de verhouding tussen God en het bestaan van het kwaad, worden zo aangepakt. In Nederland wordt deze manier van filosoferen vooral beoefend door Hervormde theologen in Utrecht, die samen de 'Utrechtse school' worden genoemd. Het leuke van deze theologen is, dat ze dichtbij staan – velen zijn afkomstig uit de Gereformeerde Bond – en ook dat ze er op deze manier in slagen heel involgend te schrijven over oudere gereformeerde theologie, waarin filosofie belangrijker was dan vandaag. Ze dwingen ons onszelf opnieuw de vraag te stellen of we onze kijk op die oudere gereformeerde theologie niet moeten herzien. Wat bijvoorbeeld een theoloog als K. Schilder met de filosoof Dooyeweerd verbond was hun afwijzing van iedere vorm van 'scholastiek'. Maar de Utrechtse bestudering van de scholastieke theologie maakt duidelijk dat een afwijzing van het scholastieke systeem vaak betekent dat de vragen die je daarmee denkt te omzeilen, toch via de achterdeur weer naar binnen komen. De Utrechtse filosofen kijken van buiten naar de interne discussies tussen gereformeerde theologen en filosofen en hebben een eigen, verfrissende bijdrage.

Christelijke filosofie

Dat was heel goed te merken in de eerste congreslezing, die van dr. G. van den Brink, hervormd predikant in Lelystad. Hij sprak over drie vragen: Is er christelijke filosofie mogelijk? Zo ja, kan die filosofie wel in gesprek blijven met niet-christelijke filosofie? En als laatste: Hoe is dan de verhouding tot de theologie? Al deze vragen komen samen in het hart van de filosofie van Dooyeweerd. Want de belangrijkste stelling die Dooyeweerd in zijn filosofie probeert te bewij-

zen is, dat elk nadenken over dingen bepaald wordt door religieuze vooronderstellingen. Wat je ook zegt of doet, altijd zit er een soort geloofsdrijfveer achter. Eerst probeerde hij dat door te laten zien dat heel veel filosofisch gedachtengoed vastloopt in innerlijke tegenstrijdigheden. Die tegenstrijdigheden zijn volgens Dooyeweerd het rode lampje dat aangeeft dat hier sprake is van een verkeerd geloof op de achtergrond. Maar erg overtuigend was dit 'bewijs' voor de tegenstanders niet. Want hoewel je van een concrete filosofie kunt laten zien dat die door een geloof wordt beïnvloed, toch wil dat nog niet zeggen dat er geen filosofie te verzinnen is, die niet bij voorbaat al religieus bepaald is. Daarom bedacht Dooyeweerd daarna een ander 'bewijs'. Hij probeerde nu niet via een analyse van een filosofie aan te tonen dat het religieus bepaald is, maar via een beschrijving van het theoretische denken zelf. Hij ging als het ware nog een stapje hoger staan, door net als de filosoof Kant de mogelijkheid van het denken te gaan bespreken. En die ligt volgens Dooyeweerd in het geloof. Maar, zo zei Van den Brink, dit is wel heel erg abstract en als 'bewijs' lukt het ook niet. Het lijkt er zelfs op dat Dooyeweerd, die het erom te doen was aan te tonen dat er geen enkel neutraal standpunt mogelijk is van waaruit je de dingen kunt bekijken, om dat te bewijzen nu zelf een neutraal standpunt probeert in te nemen. Toch is hiermee de winst van Dooyeweerd's filosofie niet weg volgens Van den Brink. Want het heeft hem in ieder geval de ogen ervoor geopend dat het verschil tussen christelijke en niet-christelijke filosofie meer is dan alleen een verschil in het doen van waarde-oordelen, terwijl je dan met elkaar overeenstemt in de beschrijving van feiten. Je kunt immers altijd wel feiten-beschrijvingen verzinnen die toch behoorlijk religieus bepaald zijn. Bijvoorbeeld de uitspraak 'God is de schepper van hemel en aarde'.

Loopgravenoorlog?

Maar is de verhouding tussen christenen en niet-christenen **binnen** de filosofie dan te **typeren** als een loopgravenoorlog, **waarin** men elkaar wederzijds beschuldigt zonder dat er **sen** werkelijk gesprek ontstaat? Van den **Brink** vond van niet. En de nieuwere Angelsaksische **godsdienstfilosofie** bewijst het volgens hem ook. In **Amerika** worden boeiende debatten gevoerd over de opstanding uit de dood en de mogelijkheid **van** het kwaad. D a m a s t kunnen christenen de tegenstelling met niet-christenen **vorm** geven door hun eigen boodschap te verpakken in de taal van de eigen tijd. Waarom **zouden** christelijke filosofen het **post-moderne** levensgevoel niet aangrijpen om in dat **taalkleed** over hun Heer en Heiland te verteilen? Dat is in de **kerkgeschiedenis** altijd gebeurd. Dooyeweerd was daar **erg** negatief over, maar Dooyeweerds leerling J. Klapwijk heeft daar volgens Van den **Brink** terecht kritiek op gehad, **ook** al moet je je blijven realiseren dat aansluiting bij **bepaald** gedachtengoed gevaren met zich meebrengt. **Ook** dat heeft de kerkgeschiedenis laten zien. Theologie en filosofie **moeten** daarom niet teveel praten over de verhouding **tussen beide**, maar ze **moeten gewoon** aan het werk gaan. Dooyeweerd had die verhouding nogal geproblematiseerd door zijn onderscheiding **tussen** ieders **concrete geloof** en het geloof wat dat **concrete geloof** mogelijk **maakt**, een onderscheiding die voortkomt uit de stelling & t elk theoretisch denken religieus **bepaald** is. **Gelukkig** ziet men binnen de reformatische **wijsbegeerte** nu in dat het niet erg vruchtbaar is om over een **abstract** soort 'geloof' te **spreken**, los van het 'gewone' geloof. **Van den Brink** zag er daarom **meer** heil in om de theologie zich bezig te laten **houden** met de 'tijdloze' waarheden van de Bijbel (zoals die **van** de rechtvaardiging door het geloof) en de filosofie **de** niet-christelijke **ten-**

denzen in de eigen cultuur te laten ontmaskeren en **bevechten**.

Gereformeerde theologie tijdbetrokken?

Maar kent **de Bijbel** wel tijdloze **waarheden** en is de theologie daar ook **steeds** vanuit **gegaan**? Daarover **ging** de discussie de volgende dag. **Een** voorbeeld. Je komt uit de **kerk** en je hoort iemand zeggen: 'De **preek** was wel waar, maar **ik km** er echt heel weinig **mee**'. Wat is **er dan** precies gebeurd? Heeft de **beste broeder** of **zuster** die je **daar** hoort niet **goed** zitten luisteren, **was** de dominee **gewoon** erg saai of is het toch iets anders? Heeft de dominee misschien een verkeerde opvatting van wat 'waar' is en lukt het hem **daarom** niet om vruchtbaar te preken? Volgens prof. dr. H.G. **Geertsema**, die de **tweede hoofdlezing** op het congres **verzorgde**, **moet** deze laatste mogelijkheid in ieder geval niet bij voorbaat worden uitgesloten. **Hij nam** zijn startpunt in de discussie **rond** het uitkomen van de **Beknopte gereformeerde dogmatiek** van J. van Genderen en W.H. Velema. Destijds reageerde & de **hervormde** emeritus-predikant S. **Meijers** **waarderend**, maar **ook erg kritisch**. **Hij vond** het een boek dat heel goed weergeeft hoe er in de gereformeerde dogmatiek over allerlei onderwerpen **wordt** nagedacht, maar waarin **tegelijk** nauwelijks handvatten worden geboden om het vandaag zo aangevochten **geloof** een **steun** in de mg te bieden. In Kampen herkenden we destijds **Meijers** kritiek. Niet dat we het in alles met hem eens waren, maar in de kwestie die hij aan de orde stelde: hoe komt het toch dat **gereformeerde** theologie soms zo **moeizaam tijdbetrokken** is?

Derde persoon - tweede persoon

Geertsema beantwoordde deze **vraag** als volgt. Hij stelde & t **theologie** zich al vroeg heeft aangesloten bij een Griekse kijk op naden-

ken en **waarheid**. Deze **denkvorm** ziet **waarheid** als een abstract idee, waaraan **de dingen in de** realiteit dan moeten voldoen. Se haalt de dingen uit hun concrete omgeving en objectiveert ze. Geertsema **noemt** dat denken in de **vorm** van de derde persoon. Je praat over dingen als iets wat er niet direct bij **betrokken** is. Door aan te sluiten bij deze kijk op **denken**, **heeft** de **theologe** zich volgens Geertsema de mogelijkheid **ontnomen** om flexibel te reageren op latere ontwikkelingen. **Toen** de Verlichting **vrijheid** en **kritiek voorop** stelde, **reageerde** de theologie terecht afwijzend op de anti-christelijke motieven achter deze beweging, maar vergat ze in **te** zien dat **vrijheid** en **kritiek** op traditionele **ideeën** in **een** bepaald opzicht **ook** heel goed passen bij het christelijk geloof. Hetzelfde gebeurde in de vorige **eeuw**, toen het historisch besef **doordrong**. Het historisme **werd afgewezen**, maar tot op de dag van vandaag **weet men** binnen de **gereformeerde** wereld geen raad met het historische karakter van de **openbaring**. Ondertussen heeft de **cultuur** zich verder ontwikkeld en is het 'perspectief' van de derde persoon' steeds verder **naar de achtergrond** gedrongen. Tegenwoordig legt men er **meer de nadruk** op dat je alles eigenlijk alleen maar vanuit jezelf kunt **bekijken**. Alle standpunten zijn relatief en er **bestaat geen** absolute **waarheid**. Overal moet 'ik vind' bij. Hier ligt het relativisme op de **loer**. Geertsema **noemt** dat een kijk op **waarheid** en **denken** die vooral werkt vanuit het 'perspectief van de eerste persoon'. Daartegenover stelt Geertsema een ander model, namelijk dat van de **tweede persoon**. **Altijd** als je over dingen **nadenkt** moet je de concrete **zaken** voor ogen houden. En dat lukt volgens Geertsema alleen als je denkt vanuit het 'perspectief van de tweede persoon'. God heeft de wereld geschapen en geeft de **wereld op die** manier een bevel om te bestaan: **er** is sprake **van** verantwoordelijkheid tegenover een an-

der: God. **Heel** het leven, **ook** het menselijke denken, staat in dat kader. God heeft de mogelijkheid in de schepping gelegd om over de dingen na te denken. Wie **denkt**, stelt daarom de dingen niet objectief met een bepaalde juistheid **vast** en **ook** **bepaalt** Rij niet zelf wat **waar** is of niet, maar hij geeft antwoord aan **God**, die wil dat zijn schepping op de **juiste** manier wordt **gekend**. Het Griekse model van de derde persoon **tekst** theorie en praxis uit **elkaar** en daar heeft de **gereformeerde** theologie vandaag veel last van, aldus **Geertsema**.

Kritisch in discussie

S. Meijers trad op als co-referent bij de lezing van Geertsema. Hij was blij dat zijn **kritiek** op de gangbare **gereformeerde** theologie werd herkend. Maar toch **kon** hij het niet **helemaal** met Geertsema eens zijn. Zou het model van Geertsema toch niet heel snel als **een** soort sleutel voor je **bijbelgebruik** gaan functioneren? Een **norm** boven de Bijbel zelf? **Maar** de hamvraag **was** natuurlijk: is er werkelijk sprake van verkeerde Griekse **invloeden** binnen de **gereformeerde** theologie, zelfs zo sterk dat **kerkmensen** daar dagelijks last van hebben? **Deze** **kwestie** werd in de discussie het **meest** breed besproken. De filosofen J. Hoogland en C.E. Evink hadden **sterk** de neiging om Geertsema hierin bij te vallen. Evink wees onder andere op de manier waarop op het gebied van de christelijke levensstijl **een** kloof dreigt te ontstaan tussen theorie en praktijk: de dominee zwaait met de theorie, maar de praktijk **gaat onverminderd** een niet-christelijke kant op. Hoogland miste vertrouwen in de christelijke waarheid. Daarvoor **wordt** z.i. bijna **nooit** een echte discussie gevoerd. Maar bij nader inzien bleek de stelling dat **gereformeerde** theologie **zijn** eigen dogma's opvat als **boventijdelijke** waarheden, toch moeilijk te bewijzen. En wie garandeert dat het model van Geertsema werkelijk be-

hoedt voor relativisme? Is 'het perspectief van de tweede persoon' een goede tegenhanger van het 'funderingsdenken' van de Grieken en de Verlichte filosofen? De situatie lijkt ingewikkeldere liggen dan **Geertsema** schetste, hoewel drs. A.L.Th. de **Bruijne** toegaf dat **gereformeerde** theologie in sommige opzichten inderdaad nog worstelt met de problemen van de moderne tijd, terwijl de **kerkleden** zich bevinden in een na-moderne tijd. Maar het eens zijn met **Geertsema's** probleemstelling betekent nog niet **ook** **meegaan** in zijn oplossing. Prof. B. Kamphuis kon zich niet aan het gevoel **onttrekken** dat dat tegelijk een **afscheid** van zijn **gereformeerde-zijn** zou betekenen, en gaf daarmee aan dat Geertsema zich z.i. niet aan het door hemzelf bestreden relativisme **kan onttrekken**.

Het gesprek begonnen

50 jaar later: **een** vol congres met goede lezingen en een geanimeerd en **soms** zelfs fel debat. De situatie is **nieuw**, de discussies waren dat

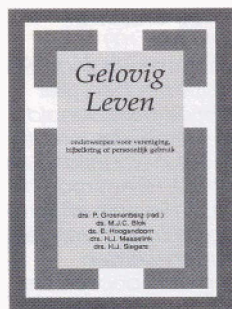
soms **ook**, maar **sommige** oude staken toch steeds weer de kop op, zoals die over **Dooyeweerd's** sterke onderscheid tussen geloof en **theologie**. Maar wat levert het verder op? In ieder geval **herkenning** in de doelen die worden nagestreefd: eigentijds en radicaal bijbels theologiseren of filosoferen. **Ook** **herkenning** in de zorg over een samenleving waarin steeds meer op de helling komt te staan, en in de **zoektocht** naar manieren om dit tegen te gaan. Maar de meningen waaieren uiteen als er concreet **een** strategie bepaald moet worden. De **een** kiest **voor** een Angelsaksische **analytische** filosofie, de ander voor een continentaal-hemeneutische filosofie. De **een** **voor** **een** **kritiek** op de bestaande **gereformeerde** theologie die z.i. **teveel** wordt gehinderd door Grieks gedachtengoed. De ander vindt die **kritiek** ouderwets en **achterhaald** en zoekt aansluiting bij een zo goed mogelijk vertolken van het aloude evangelie. Maar, het gesprek hierover is **begonnen**.

De schrijver van dit artikel is student aan de Theologische Universiteit te Kampen.

Drs. P. Groenenberg (red.)

Gelovig leven

— onderwerpen voor **vereniging, bijbelkring of persoonlijk gebruik** —

Dit boek, onder redactie van drs. P. Groenenberg, bevat een aantal onderwerpen op het gebied van christelijk leven. Zo komen bijvoorbeeld de vervagende normen, samenwonen, gezinsvorming, zelfdoding en wat te doen met de zondag uitgebreid aan de orde. Na elk hoofdstuk zijn een aantal vragen opgenomen.

204 pagina's, gebonden, f 28,00

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25 - 4460 AA Goes - Telefoon 0113-215591

MIJN STAPELTJE IS BIJNA OP

Peter H. van der Laan

Synode-impressies*

In de eerste synode-indrukken heb ik iets verteld over de werkverdeling. Ieder kreeg een stapel stukken mee ter voorbehandeling. Mijn persoonlijke stapel was niet zo dik. Het rapport van deputaten betrekkingen buitenland (BBK) en een stuk of wat brieven hierover. Maar intussen ging het wel om tientallen relaties en die moesten allemaal afzonderlijk aandacht krijgen. Gelukkig konden de andere commissieleiden hulp bieden. Hun stapeltje was al afgewerkt. Nu konden we onderling wat taken herverdelen. En zo gingen we deze week het laatste traject in voor de vakantie: de relaties met het buitenland. Dinsdag en woensdag waren voor ons spannende dagen. Per land was een apart besluit voorbereid en voor het weekend nog opgestuurd aan de deputaten. Met hen hadden we een paar weken geleden al gesproken, maar de concept-besluiten kregen ze dus pas vrij laat onder ogen. En tot op het laatst toe konden wij hun reacties nog verwerken in correcties op onze voorstellen. De synodeleden waren gelukkig rustig in het aandragen van wijzigingen. Met elkaar beseften we & het onderhouden van de relaties met buitenlandse kerken een werk van specialisten is. Van die specialisten vragen we dan wel dat ze kunnen vertellen wat ze doen, waarom en wanneer, waartoe en waarin enz. enz. Soms waren ze in de voorbije jaren aan een bepaalde kerk helemaal niet toegekomen. Daarover namen we dan het besluit om maar door te gaan 'met de bestaan& contacten' met als reden (grond): 'er is de laatste jaren niets van voortgaande contacten gekomen'. In andere gevallen hadden zich verrassende ontwikkelingen

voorgedaan. Met een handvol kerken hebben we besloten om hechte relaties aan te gaan: met die van Japan, van Taiwan, van India, van Cardiff en van Brazilië. Met Kenia, Nigeria, Rusland en Israël worden de banden nauwer aangehaald. Maar ook doen zich zorgelijke situaties voor: op Timor is er een scheuring. Ook op Sri Lanka zijn er spanningen. In Australië hebben oude zusterkerken problemen om

Foto en tekst: R. ter Beek

Twee dagen van de elfde synodeweek waren gewijd aan de betrekkingen met buitenlandse kerken (BBK). Sommige van die kerken hadden inmiddels voor ons een gezicht en een stem gekregen. Bijvoorbeeld de Free Church of Scotland (40.000 leden, 170 predikanten), waarmee we sinds 1994 een zusterkerkrelatie hebben. Hier spreekt moderator ds. Mac Donald (links) de synode toe. Hij was met zijn vrouw voor het eerst in Nederland en preekt de gastvrijheid. Hij noemde de kleine kracht van zijn kerken, en sprak tegelijk groot van de macht van Jezus Christus. Zijn woorden werden verstaanbaar gemaakt door ds. De Jager, voorzitter van deputaten BBK

presbyteriaans-gereformeerden te aanvaarden. Op de Filipijnen is er bijzondere hulp nodig om de zusterkerken met elkaar te laten samenleven.

In sommige gevallen kwamen er op het laatste moment nog rapporten binnen over recente ontwikkelingen waar we als synode nog juist op konden inhaken. In andere gevallen hoorden we wel recent nieuws maar als vergadering konden we er niet meer op reageren. Dan gaven we deputaten maar een ruime opdracht mee als vrijbrief om naar bevind van zaken te handelen.

De afzonderlijke besluiten over de verschillende landen hadden we als commissie voorbereid met een algemeen besluit over het beleid. De hele bespreking van BBK sloten we af met het financiële plaatje en wat bestuurlijke maatregelen. Met name tot voorlichting binnenland is afzonderlijk besloten. Het leek ons goed dat er bij de kerken een grotere betrokkenheid groeit bij het onderhoud van buitenlandse relaties. En vooral hebben we deputaten buitenland gevraagd om ons nu eens te vertellen wat we zoal van onze relaties kunnen leren. Daar zijn we erg benieuwd naar.

Afsluitend ritueel

Ik kreeg er pijn van in m'n hand. Bijna een uur deed ik over het zetten van 110 handtekeningen. 'Och', reageerde ds. Van den Berg, 'ik voel het op het laatst niet meer'. Hij moest als tweede secretaris alle uitnodigingen (laten) versturen en de besluiten verzenden naar betrokkenen. De mensen van de typkamer verzorgden dat allemaal keurig. Maar een persoonlijke handtekening was vaak onmisbaar. Onze BBK-besluiten moesten ook persoonlijk getekend worden. En wel door de rapporteurs de commissie-voorzitter. In de commissie

worden de besluiten wel voorbereid, maar onder de behandeling treden nog allerlei veranderingen op. Dus als dan het besluit is genomen, is nog een laatste officiële tekstuitgave nodig. In tweevoud. 55 besluiten over het onderhouden van buitenlandse relaties. Op één na (die over de presbyterianen in Australië) zijn ze met algemene stemmen en hamerslag genomen. Maar daarna moesten de op het laatst aangebrachte wijzigingen nog worden verwerkt, de onvermijdelijke typefouten gecorrigeerd, de opmaak gehomogeniseerd enz. enz. 'Och, teken maar één keer voor de hele stapel', bood de tweede secretaris grootmoedig aan. Maar de eerste secretaris vond afzonderlijke ondertekening toch beter. En zo zat ik vrijdagmiddag vanaf kwart voor twaalf te tekenen. Gezellig was het, samen wat naakten in de commissie. En intussen voltrokken we het ritueel van de handtekeningen. Toch wel zinvol. Een voldaan gevoel geeft dat.

Hoe vertel ik het thuis?

'Komt u dat thuis maar eens aan mijn kerkenraad vertellen!', riep één van de synodeleden vertwijfeld uit tijdens een discussie over het huwelijksformulier. Wat hij dan graag verteld had willen hebben, dat vertel ik hier niet. De hartenkreet is voor mij voldoende om over te brengen dat er spanning voelbaar was. Enerzijds het klimaat ter synode, anderzijds dat binnen de eigen kerkenraad. Op de synode tijdens de discussie meer ruimte voor kritiek op het bestaande formulier, maar in de eigen kerkenraad is daar niet of nauwelijks begrip voor. 'Hoe vertel ik het die mannen in Berkel?', dat heb ik gedacht toen we voor het eerst aan een discussie toekwamen over de zegen(groet). Volgens sommigen had de GS Ommen-1993 nooit aan die zaak mogen beginnen. Anderen vonden dat die GS zich meer had 'moeten confronteren met' eerdere synodale besluiten. Toen heb ik de

vergadering geconfronteerd met een stapel acta. Met een historisch overzicht van de besluitvorming sinds 1975 heb ik de vergadering geprobeerd duidelijk te maken dat we bezig waren met een onzinnige discussie (non-sens).

Niemand binnen en buiten de vergadering heeft me toen laten weten dat hij/zij zich persoonlijk gekwetst voelde door die stelling. Het was immers ook nog maar afwachten tot welk oordeel de synode zou komen?

Foto en tekst: R. ter Beek

Voortgekomen uit de zending van de Gereformeerde Kerken, nu zusterkerken: de 14 Gereja Geraja Reformasi van Oost-Soemba, Savoe en Timor. Een paar weken terug is drs. Th. Oosterhuis bevestigd als predikant van Zwolle-Centrum. Hij wordt uitgezonden om vanaf 1 oktober in Wai Maranggu aan hun Middelbare Theologische School te gaan werken. Hier spreekt ds. R. Mitingu de synode toe, emeritus-predikant van Kataka en voorzitter van **badan kurator**, het curatorium van de MthS. Zelf is hij via 3 jaar lagere school en de evangellistenopleiding (de voorganger van de huidige MthS) evangelist en later predikant geworden. Hij vertelde over de samenwerkingsplannen van de drie gereformeerde middelbare theologische opleidingen in Indonesië. Ds. J. Klamer, algemeen secretaris van deputaten BBK, laat de synode meeluisteren.

Maar nu heeft de synode gesproken. Zonder nadere confrontatie met vroegere besluiten. En geen synodelid die daar nog over begon. De GS Ommen-1993 nam een goed besluit. Meestal gaan ouderlingen voor in leesdiensten. Dat is nu als liturgische regel vastgelegd, met (zo min mogelijk) ruimte voor uitzonderingen. En het Ommer be-

sluit over het gebaar van oplegging werd niet herhaald, niet omdat het onjuist was, maar omdat het te gek is dat je als gereformeerde synode voorschriften zou geven over liturgische gebaren (afgezien van de sacramenten). Dus mag nu de ouderling zegenen, zonder dat we daar als kerken principiële bezwaren in zien. Voor de zegenende ouderling hoeven we dus ook niet weg te blijven uit de kerk. We kunnen, nu de storm geluwd is, misschien erkennen dat het een storm in een glas water was. In het vorige nummer gebruikte ik de typering: 'de problemen zitten eerder tussen de oren'. Daar hebben sommige lezers zich aan gestoten. Het zou een kwetsende uitdrukking voor de bezwaarden zijn. Daarom wil ik dat graag terugnemen. Vanuit de kernredactie kreeg ik vervangende uitdrukkingen aangereikt. Zoals: 'over de zaak zijn veel te zware woorden gebruikt', of 'problemen gezien die er niet zijn'. Dat is mij ook goed. Ik hoop in ieder geval dat de herbezinning van de GS Berkel-1996 een ontvankelijk effect heeft in de kerkelijke discussie over de zegen(groet). Met die boodschap kan ieder synodelid thuiskomen.

Synode-indruk

Al met al ben ik best tevreden over het voorlopig resultaat. In de eerste weken kwamen we als vergadering moeizaam op gang. De discussies over ontvankelijkheid zijn wat mij betreft zwarte bladzijden geworden. Na verloop van tijd werden we toch besluitvaardig. Over vrouwenstemrecht en zegen(groet). Aangepaste diensten zijn gestimuleerd. Kerkelijke studiefinanciering voor gewone theologische studenten is afgeschaft. Art. 65 KO over de orden van dienst en het huwelijksformulier zijn in revisie genomen. Studieopdrachten zijn meegegeven als huiswerk voor de kerken. Met de studieopdracht is vooral bedoeld 'een proces op gang te brengen van gewinning en aanvaar-

M meegelezen

Fundamentele christelijke waarden

Dr. J. Hoek schrijft in *De Waarheidsvriend* over wat belangrijk mag zijn in het christelijk leven.

Het is ons te doen om de fundamentele waarden die voor christenen gelden in de *verhouding tot God, tot de naaste en tot de hele schepping, zeg maar 'de wereld'*. Deze verschillende *relaties* moeten vanuit het luisteren naar en buigen voor het Woord van God als gezaghebbende openbaring gezien worden vanuit vierderlei gezichtspunt: *schepping, zondeval, verzoening en voltooiing. Ik kom dan tot de intekening van 12 fundamentele christelijke waarden (zie tabel hiernaast)*

Ik hecht eraan nogmaals te beklemtonen dat er andere begrippen kunnen worden gekozen en dat de invulling die ik hier geef het karakter heeft van een verkenning. Maar toch meen ik door dit coördinatenstelsel de voornaamste christelijke waarden in kaart te hebben gebracht. Ik ga nu over tot een *summiere toelichting*, waarbij ik ook heel kort zal aangeven welke constante normen mijns inziens uit deze waarden voortvloeien.

Noodzakelijke voedingsbodem Voorop stel ik dat de genoemde waarden 'ontwaarden', devalueren tot *min* of meer lege termen, zodra ze niet meer betrokken zijn op de waarheid, ja op de God der waarheid en het Woord der waarheid.

(...) *zo dat* normen wegwijnen zonder *verworteling* in waarden en dat waarden verschrompelen zonder de voedingsbodem van de waarheid.

Foto en tekst: R. ter Beek

De synode van Berkel en Rodenrijs heeft een zusterkerkrelatie aangeknoopt met de Ely Presbyterian Church (Reformed) in Cardiff, in 1968 vrijgemaakt van de Presbyterian Church of Wales. De fam. Munneke te Amersfoort en de Ely Church ontmoetten elkaar ongeveer acht jaar geleden tijdens een vakantie in Engeland, dankzij een absoluut christelijk gehoor. Zo ontstond een band met de kerk te Amersfoort-Oost. Dit voorjaar was een afvaardiging in Nederland om hun confessie te bespreken en de synode te ontmoeten. Het was een feest van herkenning, beklonken met de zusterband. Van rechts af ds. C.R.H. Holst, dr. P.J. Naylor, br. David de Vos (Amersfoort-Oost), ds. D.J. Hooper en dr. P. Davies. Ds. Holst vertelde de synode over hun geschiedenis, hun leer, hun evangelisatiewerk, hun school en hun studieprogramma voor de ouderlingen.

ding'. Dat schreef ik in het vorige nummer. Iemand voelde zich genomen, en liet me dat telefonisch weten in **wat** minder parlementaire woorden. Volgens hem werkt de GS via die **studieopdrachten** met een verborgen agenda. Ik kan me **daar wel iets bij** voorstellen. Ik kan die indruk moeilijk wegnemen. Vanuit deputaten BBK lag er een vraag op de synode om een studie-deputaatschap over problemen **rond de organisatie** van zending en buitenlandse hulpverlening. Dat heb ik toen vanuit **onze** commissie sterk afgeraden. 'Geen studie, wel sturing' was **onze benadering**. **Iemand** wierp me **toen** tegen dat het **ook** wel eens wijs kan **zijn** om als synode over gevoelige **onderwerpen** nog te laten studeren. Het zou kunnen. Maar **dan** gaat het dus **niet** zozeer om **die** studie. Over een **tekstwijziging** van art. 65 KO valt ook niet zoveel te studeren, even-**min** over **formuleringen** in een nieuw **bevestigingsformulier**. Waar

het **om** gaat is dat er een brede **be-zinning** op gang is gekomen en dat we nog niet **helder** hebben **wat** we willen. **Om** dat helder te krijgen kan een studiedeputaatschap wellicht **nuttige** diensten bewijzen. En ik zou het fijn vinden als ieder **zijn** steentje aan de bezinning **zou** bijdragen. En ik denk ook dat dat de bedoeling van de synode **was**. **Maar** dat **is** mijn synode-indruk. Die heeft in ieder geval indruk gemaakt. Voorlopig is dit ook de laatste.

Noot van de redactie.

De door ds. Van de Laan besproken bezwaren tegen twee punten in zijn impressies in het nummer van 29 juni jl. kwamen niet alleen van individuele lezers, maar werden ook door de redactie aan zijn adres geformuleerd.

Verhouding tot God

Leven in een verticale relatie is **es-**sentieel en **fundamenteel voor** het mens-zijn. In de verhouding tot God staan **wij** in de eerste plaats als Zijn schepselen **weten** wij ons geroepen tot **erkenning** van en **toewijding** aan Hem, **aan** Wie wij het leven te danken hebben. Als onze Schepper is God ook onze Wetgever en **Koning** (Jesaja 33 : 22). Deze **erkenning** betekent een liefdevol respect & **we** kunnen benoemen als 'vreze des HEEREN' en dat ons God doet liefhebben boven alles en iedereen.

Dit diepe levensbesef dat beslissend is voor heel de oriëntatie van ons bestaan is door Calvijn meteen aan het begin van zijn Geneefse catechismus trefzeker onder **woorden** gebracht: 'Wat is de bestemming van het menselijk leven? Dat wij God, door Wie wij geschapen zijn, **kennen**. / Op grond waarvan zegt gij dit? God heeft **ons** geschapen en in deze wereld **gezet** om in ons verheerlijkt te worden. En het is zeker terecht, dat wij ons leven waar-

met Hem, de afzwering van de afgoden, & eerbiediging van Zijn naam en dag. De erkenning **van** God de Schepper stelt grenzen aan het zelfbeschikkingsrecht van de mens. Hij is geen heer **over** eigen dood en leven. Daarom **mag** de mens de **grenzen** van euthanasie, **levensbeëindigend** handelen en hulp bij zelfdoding **ten principale** niet overschrijden.

Gelet op de werkelijkheid **van** de zondeval sta ik schuldig **tegenover** & ze heilige God tegen Wie ik in opstand **ben** gekomen. Ik heb **mij voor** Hem te verootmoedigen. Ik moet **ook** leren sterven **aan mijn** revolutionaire, rebelse gezindheid en mijn grenzen leren erkennen als mensenkind. De even dwaze als hoogmoedige opzet van de zonde is het als God willen zijn. Het betekent een overschrijden van de door de Schepper gestelde grenzen in een **zognaamde** autonomie, die in werkelijkheid tot slavernij **onder** de machten van de duisternis brengt. Vanuit deze **verootmoediging** leer ik temeer de menselijke **zelfbe-**

schermen.

Vanuit het evangelie van de verzoening, gelovig doorleefd als rechtvaardiging van de goddeloze, wordt **mijn** leven gestempeld door de **dankbaarheid**. Deze dankbaarheid is een aparte gestalte **en verbijzondering** van de **zoëven** genoemde 'toewijding'. Hier **krijgt de gehoorzaamheid aan God** een nieuwe motivatie en impuls, terwijl de reeds vanuit de schepping gegeven motivatie wordt vernieuwd. Aan God wil ik **ter beschikking staan als de God** die mij niet alleen uit het stof geschapen, maar ook uit diepten **van** eliende verlost heeft. We spreken hier van 'heiliging', die spontaan voortkomt uit de **gehoofsverbondenheid** met **Christus**. Hoe dit nieuwe leven van de dankbaarheid zich ontplooit, is getekend in de Bergrede en in de apostolische 'paraenese', dat **wil** zeggen de concrete vermaningen en opwekkingen die wij vooral in de slot hoofdstukken van de nieuwtestamentische brieven aantreffen. Daar wordt het onderwijs van de **Tien Geboden** geradicaliseerd of liever gezegd: in **zijn** radicaliteit onthuld. Deze God geeft verwachting, want **Zijn** belofte staat **garant voor** een nieuwe hemel en een nieuwe aarde. Vanuit deze **gegronde toekomstverwachting** staat ons leven onder de **hoede van de hoop** en dat maakt alert en actief, waakzaam en werkzaam in het grote **toekomstperspectief van het Koninkrijk Gods**. **Christelijk** leven is leven 'coram Dw', voor **Gods** aangezicht, in toewijding aan Hem, verootmoediging voor Hem, dankbaarheid **jegens** Hem en verwachting van Hem. Deze grondhouding roept om eigen gestalten in het leven: gebed, schriftlezing, kerkgang, stille tijd enzovoorts. In de christelijke school of het christelijk tehuis zal **alle** aandacht **en** ruimte zijn voor deze stilering **van** het leven met God.

persoon! gemeente/ organisatie	God	<i>naaste</i>	<i>wereld</i>
<i>schepping</i>	<i>toewijding</i>	<i>respect</i>	<i>roeping</i>
<i>zondeval</i>	<i>verootmoediging</i>	<i>solidariteit</i>	<i>vreemdelingschap</i>
verzoening	<i>dankbaarheid</i>	<i>ontferming</i>	<i>zending</i>
voltooiing	verwachting	<i>geduld</i>	<i>gerechtigheid</i>

van Hij de Schepper en het begin is, aan **Zijn** glorie ondergeschikt maken'. Wij zijn niet **van** onszelf, maar van **Hem**. **Daarom** leven wij niet voor **onszelf**, maar voor Hem. **Darin** ligt ook de diepste vreugde, de rijkste levensvervulling die een mens kan beleven. Uit dit theocentrisch belijden, deze **waarde** van 'toewijding aan de **Schepper**', komen de **normen** op die in de eerste vier **geboden** van de **Decaloog** zijn neergelegd. In dit aan de Schepper toegewijde leven is **er** de omgang

schikking principieel begrenzen. Dat heeft, zoals **gezegd**, consequenties voor mijn omgang **met wetenschap** en techniek en voor **concrete** beslissingen in de **ethiek**, niet in het **minst** in de medische ethiek. Het heeft evenzeer consequenties voor de visie op gezag, **op** de noodzaak van **militie**, justitie en politie. Wie zichzelf kent in zijn rebellie **tegen** God, zal hechten aan **structuren** en middelen die de ongebondenheid van de mensen **intoemt** en de ordeningen handhaven en **be-**

Soms kijk je **als** synodelid vreemd op van een krantenbericht over wat er **ge-**daan en gezegd is. Zelf heb je 't anders beleefd. Hieronder een poging het verschil zichtbaar **te maken aan de hand van** van het bericht over het 'com-promis over liturgie' in het **Nederlands Dagblad** van 21 juni jl. **Links de versie van het ND, rechts mijn versie 'van binnenuit'.**

Synode In Berkel bereikt compromis over liturgie

van onze redactie kerk

BERKEL EN RODENRIJS – Woensdagavond bogen de afgevaardigden op de generale synode van de ('vrijge-maakte') Gereformeerde Kerken zich voor de tweede maal over de voorstellen voor liturgische vrijheid. Ondanks het feit dat adviseur prof. dr. M. te Velde weinig liet van het commissievoorstel, werd het nagenoeg unaniem aanvaard.

Inzet van de discussie was de zin uit art. 65: 'De kerken zullen gebruik maken van de orden van dienst die door de generale synode zijn goedgekeurd'. Hoe moet je die zin uitleggen? Als een strikte regel waar niet van afgeweken mag worden of als een algemene richtlijn voor normale situaties, maar niet voor bijzondere of afwijkende situaties? De synode sprak zich uit voor het laatste, met dien verstande, dat de tekst ter toetsing wordt voorgelegd aan de kerken. De deputaten eredienst zullen dan, rekening houdend met reacties vanuit de kerken, op de eerstvolgende synode een voorstel presenteren met betrekking tot de gewraakte zinsnede.

Compromis

Rapporteur ds. M.H. Oosterhuis maakte er geen geheim van dat het een compromis-tekst betrof, die met veel hangen en wurgen door de commissie was opgesteld. Even beducht voor een keurslijf als voor allerlei liturgische elementen koos de synode voor een middenpositie. 'Na de oppositie tijdens de eerdere behandeling, enkele weken geleden, zijn we terugheschrokken. Het getuigt ons inziens van wijsheid als we nu zo consensus kunnen bereiken', zei Oosterhuis openhartig. Te Velde vond het eerder een blijk van angstvalligheid en laakte het gebrek aan slagvaardigheid. 'Het kan deze synode een prettig voorstel lijken, de volgende synode bezorgt u zo wel veel werk.' Ook ouderling J. van Groos waarschuwde daarvoor.

Te Velde riep de afgevaardigden op hun verantwoordelijkheid te riemen en knopen door te hakken in plaats van het bebuit aan de kerken ter toetsing voor te leggen. 'De kerken, dat bent ú.' Ook de synode-uitspraak dat art. 65 KO niet mag worden gehanteerd als een 'strikte regel die functioneert als een keurslijf', vond geen genade in zijn ogen. 'Dit is communis opinio. Deze zin kun je aan ieder kerkorde-artikel toevoegen. Waarom zou je het hier dan zo expliciet doen?' Dr. P.H.R. van Houwelingen, die zich evenals tijdens de eerdere bespreking een warm voorstander van zo min mogelijk regelgeving betoonde, probeerde via een motie de term 'goedgekeurd' te wijzen in 'vrijgegeven'. Dat & minder bevoogdend en onderstreept de liturgische ruimte. Van Houwelingen kreeg een dertiental medestanders. De meerderheid wenste het oorspronkelijke voorstel te handhaven, om zoveel mogelijk aan te sluiten bij het gangbare taalgebruik in de kerkorde.

Synode wordt het eens over wijziging kerkorde

van onze man ter plaatse

BERKEL EN RODENRIJS - Woensdagavond bogen de afgevaardigden op de generale synode van de ('vrijge-maakte') Gereformeerde Kerken zich voor de tweede maal over een voorstel tot wijziging van artikel 65 van de kerkorde. Hoewel adviseur prof. dr. M. te Velde het een tweeslachtig voorstel vond, werd het nagenoeg unaniem aanvaard.

Inzet van de discussie was de formulering van art. 65: 'De kerken zullen zich houden aan de orden van dienst die door de generale synode zijn goedgekeurd'. Deze richtlijn voor normale situaties wordt ten onrechte vaak opgevat als een strikte regel waar nooit en te nimmer van afgeweken mag worden.

Om dit in het vervolg te voorkomen besloot de synode deze zin anders te formuleren: 'De kerken zullen gebruik maken van de orden van dienst die door de generale synode zijn goedgekeurd' en deze tekst ter toetsing voor te leggen aan de kerken.

Voor prof. Te Velde was het de vraag of het verstandig was uit te spreken, dat art. 65 KO niet mag worden gehanteerd als een 'strikte regel die functioneert als een keurslijf'. 'Dat kun je van ieder kerkorde-artikel zeggen. Als je dat hier zo uitdrukkelijk doet, roep je alleen maar vragen op bij de rest van de kerkorde.'

Hij maakte ook bezwaar tegen de voorgestelde toetsing. Een generale synode mag de kerkorde wijzigen, zei prof. Te Velde met verwijzing naar art. 84 KO. Hij riep de afgevaardigden op hun verantwoordelijkheid te nemen en de knoop door te hakken. 'De kerken, dat bent ú.' Deze procedure is onnodig en bezorgt de volgende synode veel werk. Ouderling Van Groos sloot zich daar bij aan.

Compromis

Rapporteur ds. M.H. Oosterhuis maakte er geen geheim van dat het voorstel om de nieuwe tekst ter toetsing aan de kerken voor te leggen een compromis was. Ook de tekstwijziging die nu wordt voorgesteld is minder ingrijpend dan het vorige voorstel. 'Na de oppositie tijdens de eerdere behandeling, enkele weken geleden, zijn we terugheschrokken. Dat art. 84 een mindere vergadering verbiedt de kerkorde te wijzigen, geeft een synode nog niet de vrijheid eigener beweging tot kerkorde-wijziging over te gaan. Het getuigt onzes inziens van wijsheid als we op deze manier eensgezind verder kunnen'.

Dr. P.H.R. van Houwelingen, die graag meer ruimte gemaakt zag in de formulering van dit kerkorde-artikel, deed een voorstel om de term 'goedgekeurd' te wijzigen in 'vrijgegeven'. Dat is minder bevoogdend en onderstreept de liturgische ruimte. Hij kreeg dertien stemmen mee. De meerderheid wenste het oorspronkelijke voorstel te handhaven, om zoveel mogelijk aan te sluiten bij het gangbare taalgebruik in de kerkorde.

Beroepbaar¹

Kandidaten:

A. *Krijgsheld*, Ripperdadrift 106,
9981 LK Uithuizen, a (0595)
43 43 50.

Predikanten:

Th.J. *Havinga*, De Barrage 5, 9285
SJ Buitenpost, ☎ (0511) 54 16 03.
J. de *Wolf*, Populierenhof 15, 8091
DR Wezep, ☎ (038) 376 39 48.

Studenten met spreekconsent

C. van Dijk, tot 16 september
1996; ☎ (038) 333 08 47.
M.J.C. *Blok*, tot 16 september
1996; ☎ (038) 332 82 02.
E.G. *Kremer*, tot 6 oktober 1996; ☎
(038) 332 27 40.
J.J.Th. *Doedens*, tot 6 oktober
1996; ☎ (038) 331 60 77.
R.J. *Meijer*, tot 8 februari 1997; ☎
(033) 475 52 62.
J.P. *Kruiger*, tot 14 maart 1997; w
(0341) 55 16 73.
P.H. *Vos*, tot 28 mei 1997; ☎ (038)
332 41 34.

¹ Nieuwe opgaven en wijzigingen: W.L. de
Graaff, a (038) 333 12 01.

Beroepen te Amersfoort-Noord
(3e pred.plaats): J. Boersma te Har-
derwijk; te Mussel: R. IJbema, kan-
didat te Kampen.

Aangenomen naar De Lier: P.
Boonstra, kandidaat te Kampen.
Bedankt voor Assen-Noord (Wes-
terwijk): R. de Graaf te Rouveen;
voor Dronten (wijk Zuid): J. van
Tuil te Nieuwleusen; voor IJssel-
muiden-Grafhorst: T.C. Zwarts te
Zuidbroek.

Intrede

Capelle aan den IJssel – Op zon-
dag 30 juni jl. deed ds. D.T. *Vreug-
denhil te Emmen* intrede in de ge-
meente te Capelle a/d IJssel.

Ds. *Vreugdenhil* werd in de morgen-
dienst door ds. R. ter Beek te Capelle
a/d IJssel in het ambt bevestigd en
deed in de avonddienst intrede.
De bevestigingsdienst werd gehou-
den in de 'De Voorhof' en de intrede-
dienst in de 'Nieuwe Westerkerk'.
Nieuw adres ds. *Vreugdenhil*: Koe-
rillen 3, 2904 VL Capelle a/d IJ-
ssel, ☎ (010) 451 12 51.

Heemse – Op zondag 30 juni jl.
deed ds. P.J. *Trimp* te Zoetermeer
intrede in de gemeente te Heemse.

Ds. *Trimp* werd in de morgen-
dienst door prof. dr. C. *Trimp* te
Kampen (zijn vader) in het ambt
bevestigd en deed in de middag-
dienst intrede.
Beide diensten werden gehouden
in de Kandelaarkerk, Weidebuurt 9.
Nieuw adres ds. *Trimp*: Lijsterbes-
laan 7, 7771 DM Hardenberg, a
(0523) 26 29 00.

Generale Synode

Berkel en Rodenrijs – Door de
GS werd afgelopen week vergaderd
over de volgende onderwerpen:
dinsdagmiddag: betrekkingen met
buitenlandse kerken (secties Angel-
saksische landen en ICRC, Indone-
sië, Lux Mundi);
dinsdagavond: studiefinanciering
theologische studenten (art. 19
KO);
woensdagmiddag en -avond: be-
trekkingen met buitenlandse ker-
ken ('s middags de secties Spaans-

U uit de kerken

en Portugees-sprekende landen,
Afrika en Europa, 's avonds de sec-
ties Verre Oosten en algemene za-
ken en financiën);
donderdagmorgen: ontvangst ds.
Vigno;
donderdagavond: Archief- en Do-
cumentatiecentrum, benoemingen
en vaststellen van de Acta;
vrijdagmorgen: financiën van de
synode.

De vergaderingen beginnen om 9.00
uur (behalve donderdagmorgen
10.45 uur) en om 13.45 en 19.00 uur.

Naamswijziging kerk Pernis

Pernis – Vanaf 1 juli 1996 jl. is de
naam van de kerk te Pernis veran-
derd in *Gereformeerde Kerk Per-
nis-Albrandswaard*. Dit werd, in
opdracht van de kerkenraad, door-
gegeven voor deze rubriek door
scriba J. den Arend (voorm.). Ver-
der waren er nog de volgende ver-
anderingen:
Scriba: E.H.J. Doorten, Murray-
straat 84, 3195 VL, ☎ (010)
438 64 17. Boekh./Penningm.:
K. den Arend, Overhandstraat 8,
3195 SG, ☎ (010) 416 04 78
(rek.nrs. e.d. zijn onveranderd ge-
bleven).

Theologische Universiteit

Kampen – Aan de Theologische
Universiteit slaagden voor het doc-
toraal examen de heren M.J.C.
Blok, C. van Dijk, J.J.T. Doedens,

UITZENDINGEN KERKDIENTEN

Datum	R/TV	Tijd	Kerk	Plaats	Predikant
28-7-96	Radio	17.00 uur	Geref. Kerk	Retranchement	ds. A.M. de Hullu
18-8-96	Radio	17.00 uur	Geref. Kerk	Apeldoorn	ds. H.R. v.d. Kamp
22-9-96	Radio	17.00 uur	Geref. Kerk	Kampen	prof. dr. M. te Velde

G. Meijer allen te Kampen en
C. van der Leest te Groningen.

Kerkdiensten Nijverdal

Tijdens de vakantieperiode zullen de erediensten worden gehouden in het hervormd centrum, Constantijnstraat 7a te Nijverdal.

Data: 14, 21, 28 juli, 4 en 11 augustus. Aanvang: 11.00 en 16.00 uur.

Schooldag 1996

Kampen – De marktmeester is, dinsdag t/m vrijdag van 9.00 tot 10.00 uur, te bereiken onder ☎ (0B) 52 92 71 43 of (038) 339 28 15.

Adreswijzigingen e.d.

Assen-Noord * Kerk. bureau: T.B. Versteeg, Ruiterakker 114, 9407 BC Assen (pag. 63).

Ermelo * Diaconie: Postbus 49, 3850 AA, A. Koopmans, ☎ (0341) 56 26 58 (pag. 95).

't Harde * Predikant: G. Zomer, ☎ (0525) 65 37 37/(0525) 65 24 79 (privé) (pag. 25 + 98).

Rotterdam-Zuid * Scriba: E.J.M. Bosker, Kerkwervesingel 51c, 3086 HK Rotterdam, a (010) 480 78 04 (pag. 145).

Zaandam * Scriba: P.C. Goodijk, Doktersland 37, 1541 NJ Kwag aan de Zaan, ☎ (075) 617 30 60 (pag. 121).

Kort verslag

van de vergadering van het Curatorium van de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland d.d. 6 juni 1996 te Kampen

1. De vergadering wordt geleid door de president, ds. C.J. Smelik. De rector, prof. dr. J. van Bruggen en enige leden van de senaat, wonen het eerste gedeelte van de vergadering bij.
2. Na de christelijke opening memoreert de president de promotie van dr. R. Dean Anderson

te Katwijk over het onderwerp *Ancient Rhetorical Theory and Paul*. Dankbaar vermeldt hij de benoeming door de Generale Synode van drs. LD. Haarsma, drs. P.W. van de Kamp en drs. W.H. Rose tot docenten aan de universiteit; zij hebben inmiddels hun benoeming aanvaard. De cursus 1995-1996 is afgesloten; het onderwijsprogramma kon zonder belangrijke onderbrekingen worden afgewerkt. Te vermelden valt voorts nog de zwakke gezondheidstoestand van emeritus-hoogleraar dr. L. Doekes.

3. De notulen van de vergaderin-

gen van 14 maart, 28 maart, 11 april en 3 mei jl. worden vastgesteld.

4. Uit de ingekomen stukken valt te vermelden dat drs. G.D. Harman, de conservator van de bibliotheek, zijn benoeming tot bibliothecaris heeft aanvaard. Het voorgenomen ontslag van prof. dr. J. Douma kan thans worden geëffectueerd onder hartelijke dank voor zijn werk.
5. Prof. dr. J. Douma hoopt op 23 september 1996 65 jaar te worden en kan dus aan het einde van de komende cursus emeritaat ontvangen. Het advies van de senaat inzake zijn opvol-

Uw kerkgebouw is toch wel bij Donatus verzekerd?

100% zekerheid

Ais brand-, storm- & andere

schade dreigt, is het maar het beste als uw kerkelijke eigendommen bij Donatus zijn verzekerd. Gewoon, omdat Donatus in de praktijk bewijst er te zijn wanneer Donatus het meeste nodig is! Bij calamiteiten van welke omvang en aard dan ook. Op basis van op maat gesneden voorwaarden.

50% premierestitutie

Bovendien is kiezen voor Donatus kiezen voor verantwoorde bestedingen. Jaarlijks wordt de winst van Donatus in de vorm van premierestitutie terug betaald. In de afgelopen 10 jaar bedroeg deze premierestitutie gemiddeld maar liefst 50%!

Samen sterk.

Donatus is een onderlinge

verzekeringmaatschappij. En dat betekent dat de leden samen de kracht van Donatus bepalen. Een gemeenschapsgedachte die er inmiddels toe heeft geleid, dat er ruim 75% van alle kerkgebouwen in Nederland bij Donatus is verzekerd.

Wilt u meer weten?

Vraag dan om een persoonlijk gesprek met één van onze adviseurs. Ook als u nu nog elders bent verzekerd.

donatus

Vertrouwd verzekerd.

O.V.M. Donatus u.a., Postbus 5055, 5201 GB 's-Hertogenbosch, tel. 073-612 21 66

ging als hoogleraar in de Ethiek en de Encyclopedie is ter tafel en wordt besproken. Het curatorium aanvaardt het advies en zal het als zijn voordracht aan de Generale Synode voorleggen.

6. De vergadering stelt voor de Generale Synode ook een voordracht op van broeders met juridische, onderwijskundige of financiële specialisatie om in het curatorium te worden benoemd.
7. De commissie van toezicht meldt dat op grond van de rapportage van collegebezoeken en examina in het afgelopen cursusjaar dankbaar mag worden geconstateerd dat het onderwijs voldeed aan de vereisten, vermeld in het Statuut van de universiteit inzake de confessionele trouw van de docenten en het wetenschappelijk gehalte van het onderwijs.
8. Op de komende Schooldag, D.V. te houden op 25 september a.s., zal het thema 'Geestelijke groei' aan de orde worden gesteld.
9. De datum van de volgende vergadering wordt bepaald op 2 september a.s., de dag waarop 's avonds de opening van de lessen plaatsvindt.
10. De vergadering wordt op christelijke wijze gesloten.

A. Kamer, assessor

P.L. Los

Van gelijke beweging als wij

– over leren van-, omgaan met- en behandelen van mensen zoals wijzelf zijn –

In deze uitgave, het 24e deeltje van de serie *Pastoraal Perspectief*, behandelt de auteur diverse onderwerpen. De auteur, bekend om zijn heldere en treffende toonzetting, behandelt onder andere: hypnotherapie, valkuilen in de hulpverlening, intolerantie en rouwverwerking.

112 pagina's, ingenaaid, f 6,50

Piet Los

Dood meisje en andere verhalen

In deze uitgave beschrijft de auteur enkele situaties die u waarschijnlijk, ondanks de herkenbaarheid, zullen ontroeren en intrigeren tot de laatste bladzijde.

f 12 pagina's, ingenaaid, f 19,50

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

OOSTERBAAN & LE COINTRE B.V.

Postbus 25, 4460 AA Goes, Telefoon 0113-215591

